Marek Řeháček

KRAJINA SKAL

TOULÁNÍ LUŽICKÝMI HORAMI

kniha první

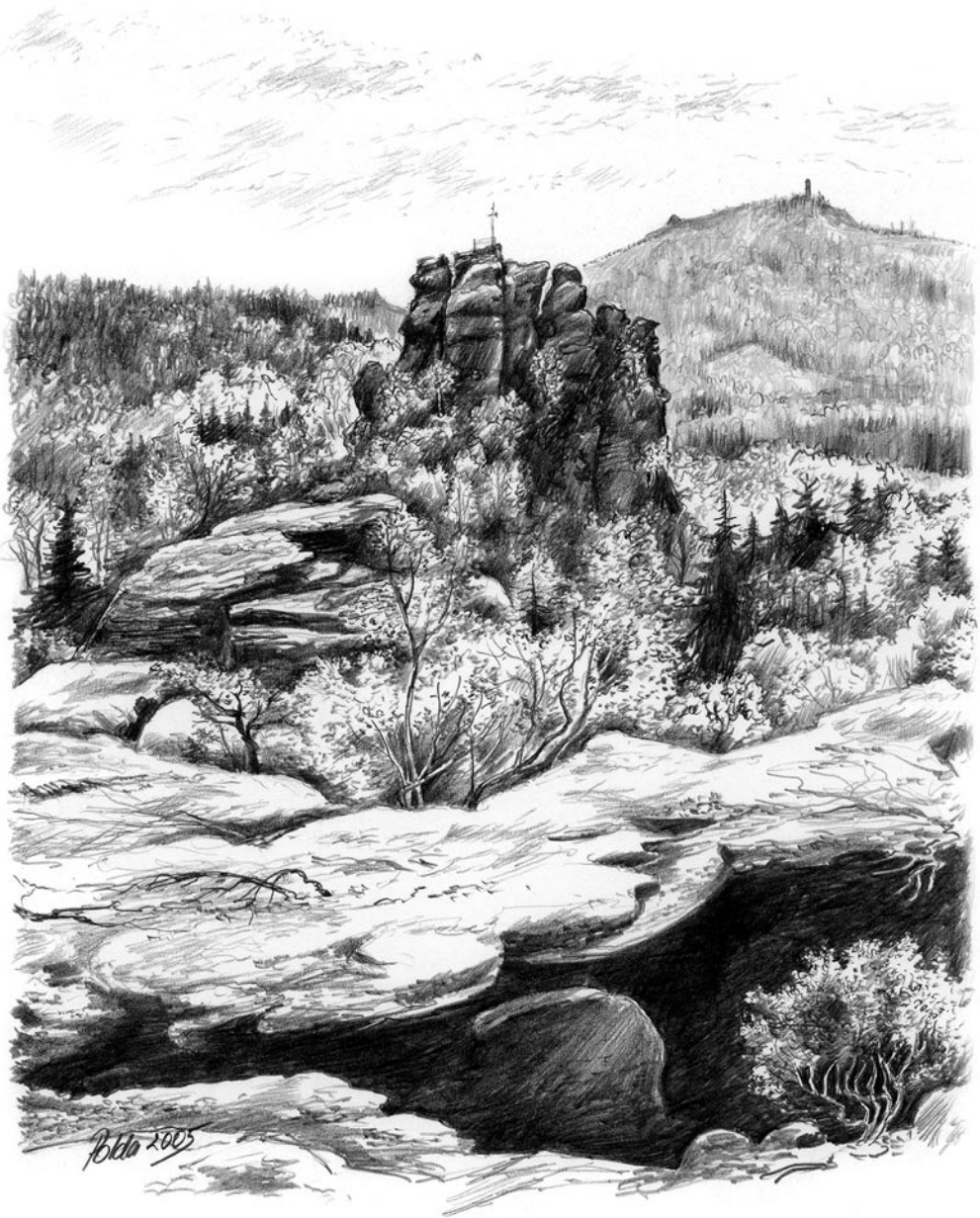
Bilda 2005

Marek Řeháček

KRAJINA SKAL

TOULÁNÍ LUŽICKÝMI HORAMI

kniha první

s kresbami Petra Poldy

Vydal Jizersko-ještědský horský spolek, Liberec
2020

Text ©Marek Řeháček
Illustrations ©Petr Polda
Liberec 2020
ISBN 978-80-87095-25-6

Pár slov autorů

„Co má srůst, to sroste," *říkali jsme si tenkrát v horském šenku na Töpferu v* Zittauer Gebirge*, na saské straně Lužických hor. Poslední zimní dny roztávaly venku za oknem staré boudy s malovanými židlemi. Zakrajovali jsme do jeleního masa a zapíjeli ho černým pivem z Eibau; tím hustým, takřka neprůhledným mokem, kterému v Horní Lužici vznosně říkají „černé umění". Veselá šenkýřka vyběhla z kuchyně a švitořila s hosty neúprosně nesrozumitelným hornolužickým dialektem o počasí v Žitavských horách. A když se konečně otočila i na nás, prohlásila se širokým úsměvem plynulou češtinou, že je z Prahy, ze Smíchova, tak ať nám u ní chutná. Ze skály před hospodou byly vidět daleké louky v království saském i zvlněná hrádecká krajina v království českém. Obě království se zlehounka zelenala v jediném pohledu z töpferské vyhlídky.*

„Co má srůst, to sroste!" *Cpali jsme se jeleními řízky, z divokého masa jako kdyby do nás vstupovala nespoutaná síla zašlých časů pytláků a lamačů mlýnských kamenů. Odnepaměti to tu byl jeden skalní kraj ve dvou zemích, krajina borovic, hlubokých údolí a pískovcových věží. Jen bachraté hraniční patníky s výsostnými znaky starých pánů oddělovaly lesy od lesů a skály od skal. Lesní horalé a pašeráci se okolo nich plížili. Později běhali první těžkoodění turisté přes hory i doly do hostinců na obou stranách hranice. Za pivo a špek platívali feniky i krejcárky. Po poslední válce se ale všechno změnilo: zmizela většina vousatých šenkýřů z horských výčepů, na hraniční lesy spadla temná neprůchodnost. Není to přeci jen až tak dávno, kdy malebnou krajinu skal mezi Jablonným, Varnsdorfem, Hrádkem a Žitavou dokonce páraly ve dví ostnaté dráty. Hranice bývala najednou vážné slovo, chladilo jako ocel zbraní těch, kteří její nesmyslnou neproniknutelnost střežili. Dráty sebrala rez, pohraničníky čas. Dneska staré zemské patníky v údolí Bílého potoka téměř nikdo nehlídá a vody* Weissbachu *je tak možné přeskakovat z jedné části krajiny skalních věží do druhé.*

Naše vyprávění o horách na české straně hranice už zčásti spatřilo světlo světa, povídání o vlhkých dolech obrostlých mechy, krásných lesích, pískovcových skalách a těch, kteří po nich lezou, se poprvé objevilo v knížkách Hrádecko – kraj skal, pelyňku a větrných mlýnů *a* Hrádecko – krajina na Nise. *Příběhy ovšem tenkrát končily u bílých patníků, za nimi byla nepopsaná a tajemně neznámá krajina. Kraj dřevěných horských šenků obložených břidlicí, lomů na mlýnské kameny a barevných skal nejroztodivnějších tvarů. Starodávná Horní Lužice, zelená krajina plná historie, barokních domů, polních cest a obilím naplněných dvorů, černého piva a voňavých uzenek.*

Se zimní divokostí jsme do sebe rvali maso jelenů z Žitavských hor. Co mělo srůst, to srostlo, a krajina tím jenom zbohatla. K zadumaným skalnatým údolím na českém Hrádecku najednou přibyla pestrá mozaika přitažlivých míst na německém Žitavsku. Se souputníkem Ferdyšem, který krajinu otiskne tahem své tužky do papíru, jsme se nad jelením masem pevně rozhodli spojit to, co k sobě přináleží, a k příběhům, kterými jsme naplnili krajinu v Čechách, jsme dovyprávěli i příběhy ze skalnaté nejjižnější výspy Horní Lužice.

Marek Řeháček & Petr Ferdyš Polda

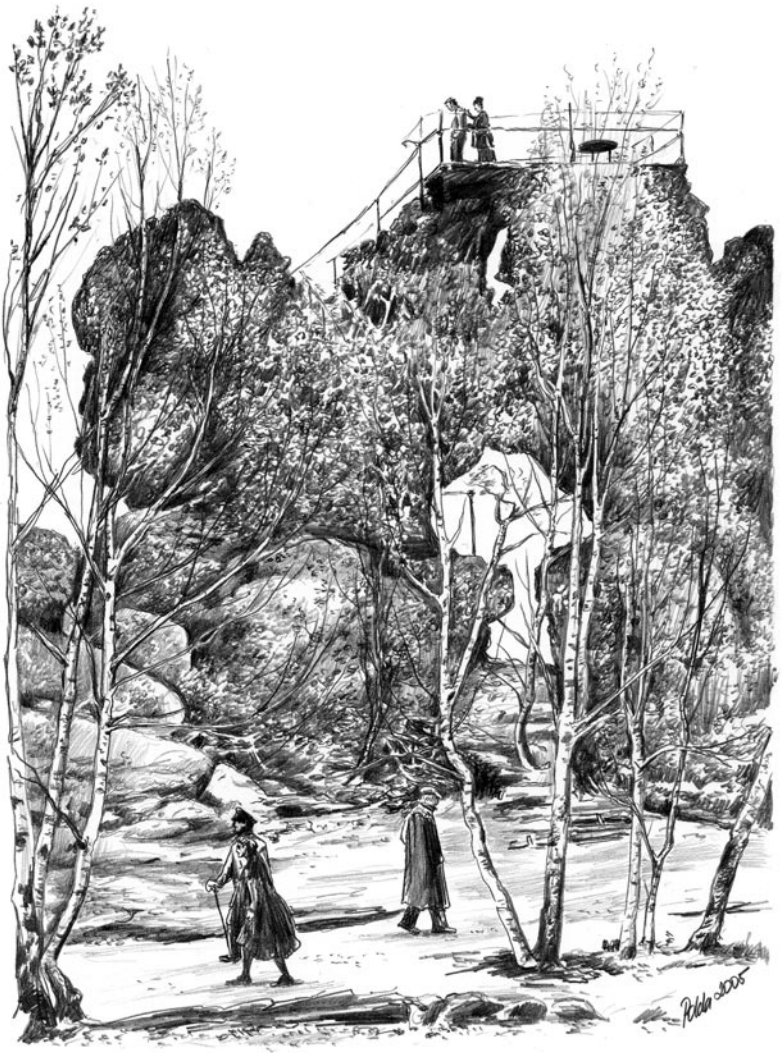

Skalní vyhlídka na Töpferu v Žitavských horách

Patrně nebudu umět zcela popsat ten pocit, který jsem měl v údolí Bílého potoka, dlouhého dolu, kde vody Weissbachu oddělují Čechy od Horní Lužice. Středověký strach, úzkost z osamění daleko od světa lidí. Sám a sám. Temno a ticho. Ticho a temno. Smrkové a borové lesy sestupovaly ze skalních okrajů roklí, řítily se dolů jako tmavé vodopády. Kdesi vysoko byly impozantní skály a ještě výše modrá obloha a na ní slunce. Dole se svět tratil ve smaragdových temnotách. Jediným znamením veselých světů byly dovádivé vody Bílého potoka. Hraničního Weissbachu.

Hory z pískovce

Krajina skal. Království borovic, pískovcových věží, zavalitých balvanů i hubeňoučkých kamenů roztodivných barev, mechem i borůvčím porostlých. Země vonící pryskyřicí, usychajícími plody borůvek, jehličím rozehřátým sluncem i starodávnými vůněmi vsáklými do barokních zdí kostelíku na úpatí oybinského kopce. Kraj táhnoucí se od Varnsdorfu nahoru k Waltersdorfu, pak k Žitavě a dál bez ohledu na hranice až k Hrádku nad Nisou a od něj směrem k Rynolticím. Jonsdorfské skalní město, skály oybinské, věže na obou stranách údolí Bílého potoka, Popova skála, Krkavčí i Horní skály. A nad tím vším se naparující dvouhlavý kníže zdejších hor – dvouvrcholový kopec Hvozd – *Hochwald*; Vysoký les! Hraniční patníky tam dělí terasu u horského šenku na českou a německou část a uprostřed jako posel jiných věků – dřevěný kříž s česko-německým nápisem. Hory z pískovce, patnáct kilometrů na délku a ne více jak pět na šířku. Kapesní zemička na lesním pomezí Čech a saské Horní Lužice, na pomezí mezi horskou mohutností Ještědských hor a sytou zelení jemných lužických obzorů.

Krajina je to opravdu zvláštní a úplně přesně se ohraničit nedá. V Čechách je skalnatý kraj nejvýchodnějším cípem Lužických hor, země rozkvetlých luk a dřevěných domů vonících térem střech, břidlicí a červenými muškáty. V Německu je to celé království pravých skalních měst se strmými údolími, bizarními věžemi a vůní borovic, tak jak jsou známa z blízkého Českosaského Švýcarska či Českého ráje. A uprostřed skal hrázděné domy se zahrádkami ozdobenými skleněnými zrcadlovými koulemi, hluboké opuštěné lomy, hornické kovárny vonící i po letech kouřem a sírou, polozapomenuté stezky mezi stovkami růžových, bílých a strakatých náprstníků; a úzkokolejka s titěrnými parními mašinkami, houkajícími jako malé sovičky. V Čechách jsou skály vysoko v kopcích nad Hrádkem; více k západu se už jen jemně vlní kopečky Lužických hor; skály tu v mžiku oka nahradí šťavnaté louky, hájky a pole. Divokost temných údolí se náhle vytratí, tajemství a strach nahradí hříběcí klid v ohradách okolo vesnic s dřevěnými chalupami, vůně pivní pěny

linoucí se z hospod obklopených v létě cyklisty a sytá žluť letních lánů, vrzání skřivánků nad nimi.

Všechno má mít svoje jméno: člověk, ulice, kočka i toulavý pes. A u hor to platí dvojnásob! Léta jsme jezdívali do kopců a skal nad Hrádkem, do krajiny pískovců a borovic, a připadalo nám tak nějak nepatřičné říkat, že jsme v Lužických horách, ke kterým tato oblast – nejen na mapách – opravdu a bezpochyby patří. Sytá barevnost lužických luk, oblost táhlých hřebenů u Luže a Hvozdu i ojedinělá vůně dřevěných podhorských chalup a stodol tu chyběla. Říkali jsme tedy veleprostě, že jedeme na Popovu skálu, na Popovku, a už tenkrát jsme věděli, že to není správně.

O co jednodušší to měli a mají němečtí horalé z Horní Lužice. Jejich část hor je již řadu desetiletí nazývána Žitavskými horami čili po německu *Zittauer Gebirge*. Mnoho vlastivědných a turistických knih se stále častěji chlubí, že právě tyto hory jsou nejmenším a nejkrásnějším středohořím, když ne hned celého Německa, tak alespoň jeho východní části. Přestože byl název *Zittauer Gebirge* používán již v 19. století, kdy se například roku 1894 objevuje ve známém a starosvětsky krásném průvodci po okolí Žitavy od Gottlieba Korschelta, dostalo se toto jméno do širšího povědomí kupodivu až po druhé světové válce.

Na mnoha starších mapách a pohlednicích je tak skalní kraj mezi Hvozdem a Žitavou, stejně jako krajina na české straně hranice, označován jako Lužické hory. Všechno další dále na sever bylo a je *Oberlausitz*, zelení přetékající Horní Lužice, bývalá součást zemí Koruny české, později z větší části součást Království saského.

Na chvíli mi tedy bylo všechno jasné: celé pohoří by se mohlo jmenovat Lužické hory a jeho pískovcová severní část v Sasku poté Žitavské hory. Ale co východní skalnatá údolí od Bílého potoka na východ až k Popově skále a Obrvégrům? Kraj je tu stejný, ale Žitavsko to už není. Hrádecko snad, ale to voní spíše vodou Nisy, vrbovým proutím a rybinou než rozpáleným pískovcem a smolou borovic. Vlastní název ten ojedinělý pustý skalní kraj na české straně hranice neměl, jasné nebe poznání proto zatáhly mraky pochyb. Jaké bylo nakonec moje překvapení, když jsem před lety objevil v regále liberecké knihovny prachem a starobou nasáklého turistického průvodce, ve kterém na samém počátku 20. století popisuje doktor Franz Hantschel hřebenové putování z Ještědu až na Růžovský vrch v Českosaském Švýcarsku. Oblast od Horního Sedla dále k hranicím je v něm tak trochu nenápadně, ale přesto nepokrytě označována jako *Sandsteingebirge* čili Pískovcové hory. To se mi zalíbilo, staronové jméno vyskočilo z těžce čitelných švabachových písmen staré knihy. Jako kdybych otočil klikou stroje na jména: zapomenuté *Sandsteingebirge* po století znovu ožilo na mém psacím stole; vrátil jsem je do světa, vědom si toho, že mne coby doktora Frankensteina, šíleného strůjce stvůry, proklejí všichni ti vzdělaní a málokdy velkorysí geologové, novináři, etymologové a názvoslovci, literární a jiní puristé. Nevím, zdali jsem udělal dobře, nebo špatně, ale jméno

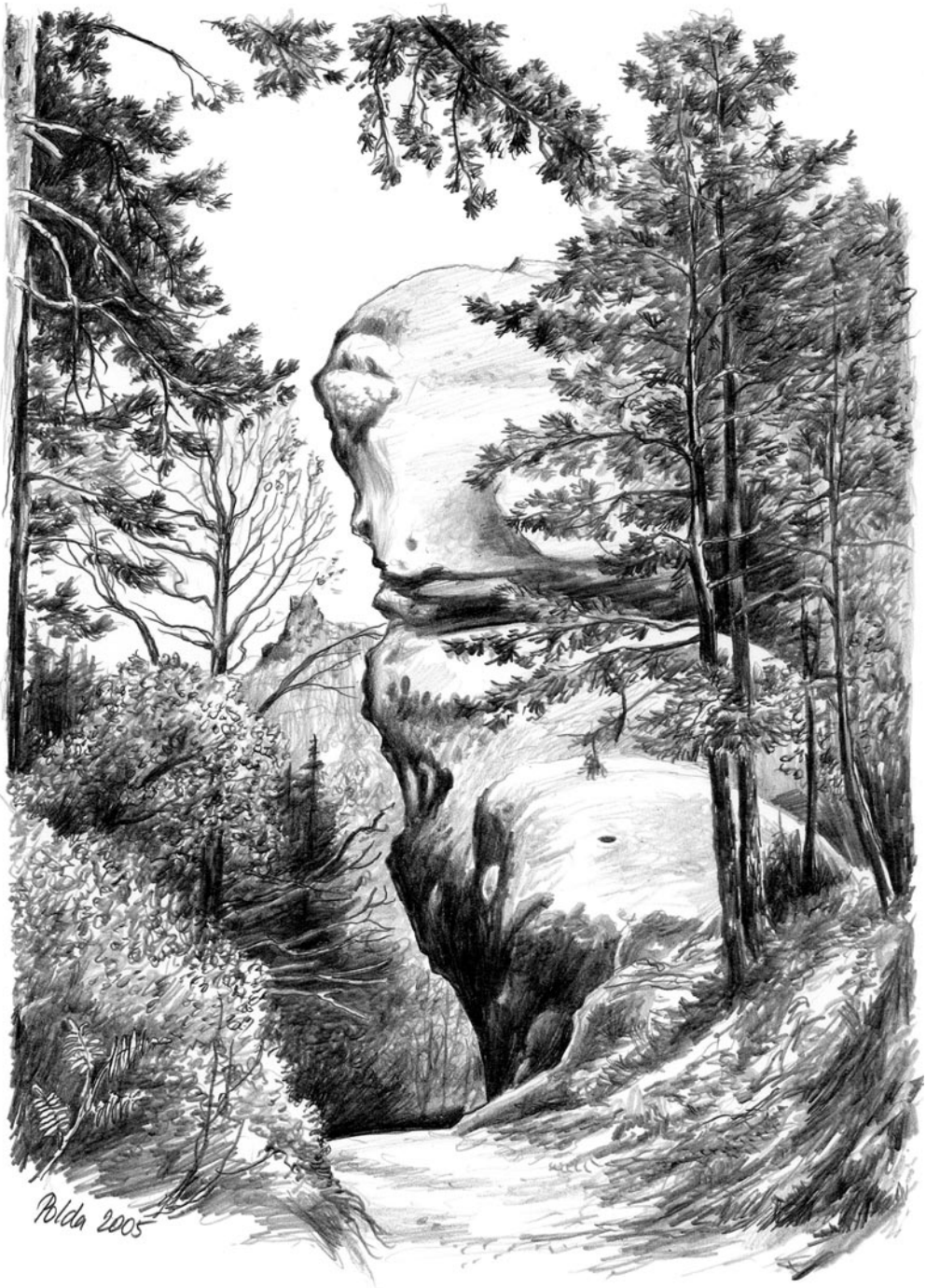

Skalní útvar Podkova, v pozadí Popova skála

je to každopádně hezké. Tiše vyřčená slova Pískovcové hory se šeptají sama a znějí hřejivě ještě chvíli po vyslovení, podobně jako se lze ohřívat o zdejší pískovec i po západu slunce.

Vylezu v tu dobu na vrchol Popovy skály, sluníčko zčervenalo a slábne za hřebenem Žitavských hor. Dotknu se doposud teplých křemínků zapečených ve skále. Slunce mizí, nastává šedivé mezidobí mezi světlem a tmou. Krajina, kdy na člověka padne strach či úleva, podle toho, zda má teplé místo k přežití nadcházející noci. Kraj v Čechách i Sasku se více a více utápí do borůvkové modře. Kraj věží z písku a křivých borovic. Pískovcové hory. Kapesní pohoří, které jen na Hvozdu přesahuje výšku sedmi set nadmořských metrů. Ale přeci jenom pohoří. Je dobře, že mu mohu říkat vlastně několika jmény – Lužické, Pískovcové i Žitavské hory. Zkrátka krajina skal.

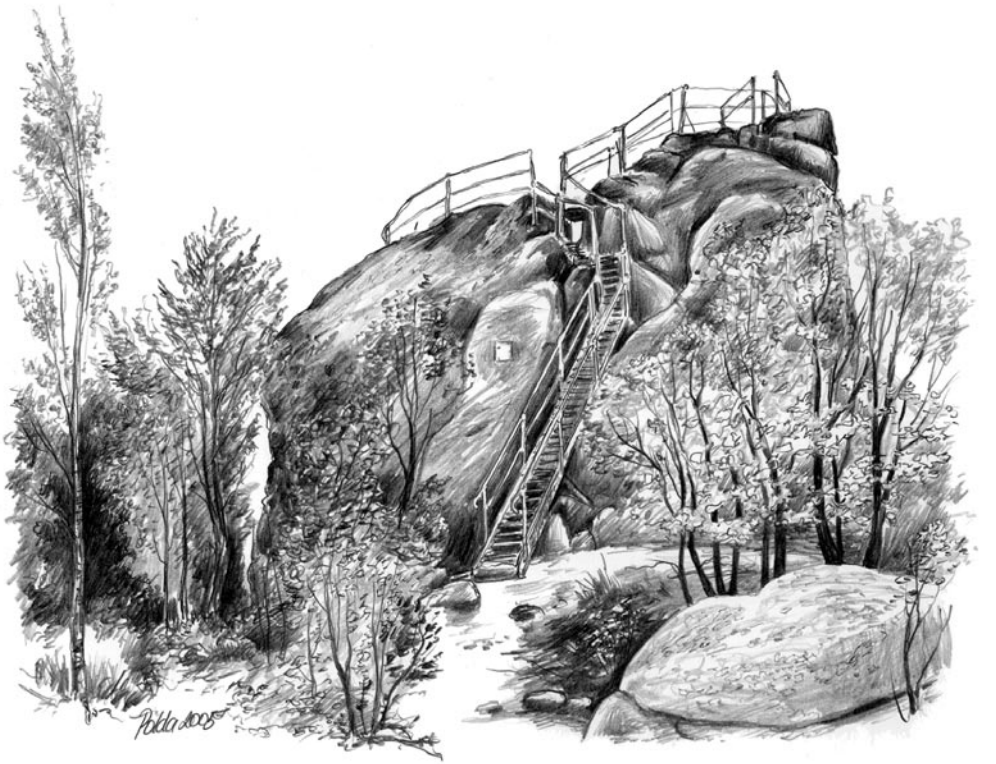

Vyhlídka na Popově skále

V srdci Žitavských hor

Horská ves Oybin nese od roku 1930 vznosný titul *Kurort* čili Lázně nebo Léčebné místo; do krásného údolí sevřeného strmými svahy s pískovcovými skalami a borovými lesy však míří návštěvníci za klidem, odpočinkem a uzdravením již více než dvě staletí. Oybin je nejslavnějším turistickým střediskem Žitavských hor s bohatou historií a pestrou současností.

Pod stejnojmenným kopcem s hradem a klášterem vznikla vesnička již ve středověku; poprvé je toto místo připomínáno roku 1290 jako *Moibin*. Celá nejstarší historie vsi Oybina coby podhradí byla bytostně spojena s děním na hradě. Ovšem od počátku 19. století míří do Oybinu výletníci, později i lázeňští hosté, turisté a horolezci. Po 2. světové válce se proměnil v centrum masové

Tajuplné zříceniny oybinského kláštera z Hausgrundu

rekreace v Žitavských horách, což jej nesmírně zpopularizovalo po celém tehdejším východním Německu, zároveň však tvář půvabné obce s řadou podstávkových domů i výstavných vil poněkud zhyzdilo několik moderních odborářských rekreaček, z nichž některé byly po roce 1990 zase zbořeny či citlivě upraveny.

Největší atrakcí Oybina jsou ruiny hradu a kláštera. První osídlení kopce a jeho okolí je věrohodně doloženo z časů bronzových, jedenáct stovek let před Kristem. Celá žitavská země včetně vesměs pusté krajiny Žitavských hor patřila v prvních desetiletích 13. století pánům ze Žitavy, pocházejícím z českého šlechtického rodu pánů z Ronova. S nimi je spojen také znak Oybina – dvě překřížené ostrve na žlutém poli. Ve třináctém století již byla na Oybině opevnění, vybudovaná na místě starších slovanských valů. Na jihozápadním okraji, vysoko nad dnešním Hausgrundem a na místě, kde dnes stojí ruiny hradu a klášterního kostela, byly postupně za vlády Jindřicha z Lipé postaveny jednotlivé kamenné budovy. Tato část bývá nazývána Leipaburg – hrad pánů z Lipé, který Jindřich – poslední mužský potomek – vlastnil až do roku 1319. Tehdy jej český král Jan předal s celým Žitavskem slezskému vévodovi Jindřichovi z Javora. Protože však tento majitel zemřel bez mužských potomků, přešla žitavská země s tehdy velmi důležitými strážními hrady Oybinem v horách a Ronovem v údolí Nisy zpět na českého krále. Král však padl v bitvě roku 1346 a všechna vláda nad Čechami a majetky včetně oybinské pevnosti přešly na jeho syna. Tím nebyl nikdo menší než pozdější český král a císař Karel IV., jedna z nejslavnějších postav českých i evropských dějin! O vzhledu a účelu opevněného Oybina měl ovšem úplně jiné představy než jeho předchůdci a začal postupně skalní pevnost proměňovat v reprezentační hrad královského střihu.

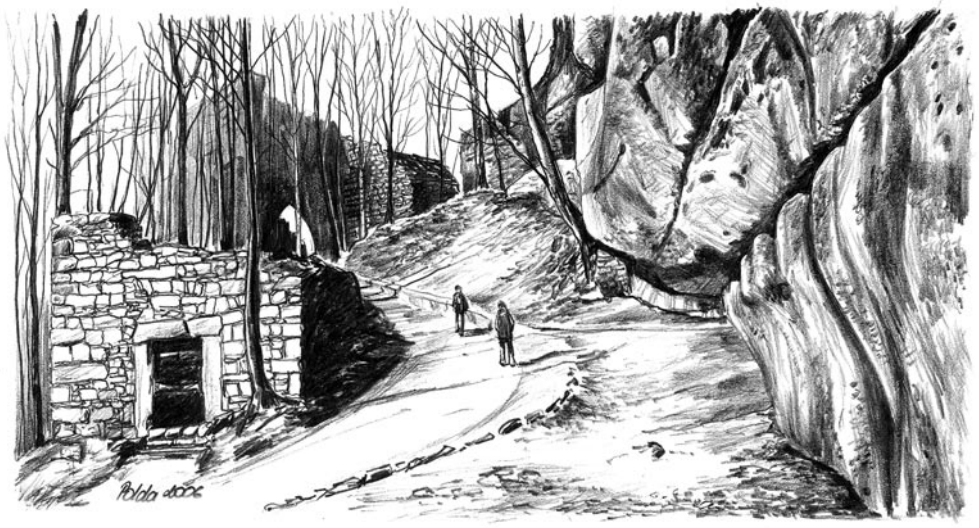

Historický pohled na dnešní vstup do oybinského hradu

Slavné Knihovní okno ve zdi při klášterním chrámu

První stavbou, která zde byla za jeho vlády vybudována, byl luxusní Císařský palác, dokončený roku 1364. To však zdaleka nebylo všechno. Karel IV. obrátil celý smysl staleté pevnosti Oybin naruby a roku 1369 založil *„... ku cti svaté Marie, svatého Václava a sv. Petra"* při hradu ještě klášter mnichů celestýnů. Společně se založením kláštera začal být roku 1369 budován na vrcholové skále klášterní kostel pražského stylu. Oybin měl pro české krále velký význam i později – za husitských bouří rozhodl roku 1421 král Zikmund, že zde uloží tři zapečetěné bedny s cennými relikviemi z pražské katedrály. Přestože bylo Žitavsko husity mnohokrát navštíveno a plundrováno, žádný z pokusů dobýt Oybin, včetně velkého útoku 28. září 1429, nebyl úspěšný. V 15. a 16. století začalo převažovat řádové využití hradu – celestýni vylepšovali a rozšiřovali původní budovy. Císařský palác byl vybaven mohutnými kachlovými kamny a zřízena byla také nová ozdobná okna ve zdi přiléhající ke Křížové chodbě – části klášterního kostela.

Polovina 16. století však klášteru na Oybině přinesla rychlý konec. Poslední převor Christoph Uthmann zemřel 2. září 1555, a tak v klášteře zbyl již jen poslední celestýn, Balthasar Gottschalck. O klášterní majetek se pak tahali pražští jezuité se Žitavou. Od roku 1562 zůstal objekt víceméně opuštěný a o dvanáct let později jej koupilo město Žitava. Blížil se však nečekaný zánik celé stavby. V roce 1577 se přihnala nad Žitavské hory mohutná bouře a jeden z blesků zapálil klášterní budovy. Historikové uváděli, že hasit se je nikomu

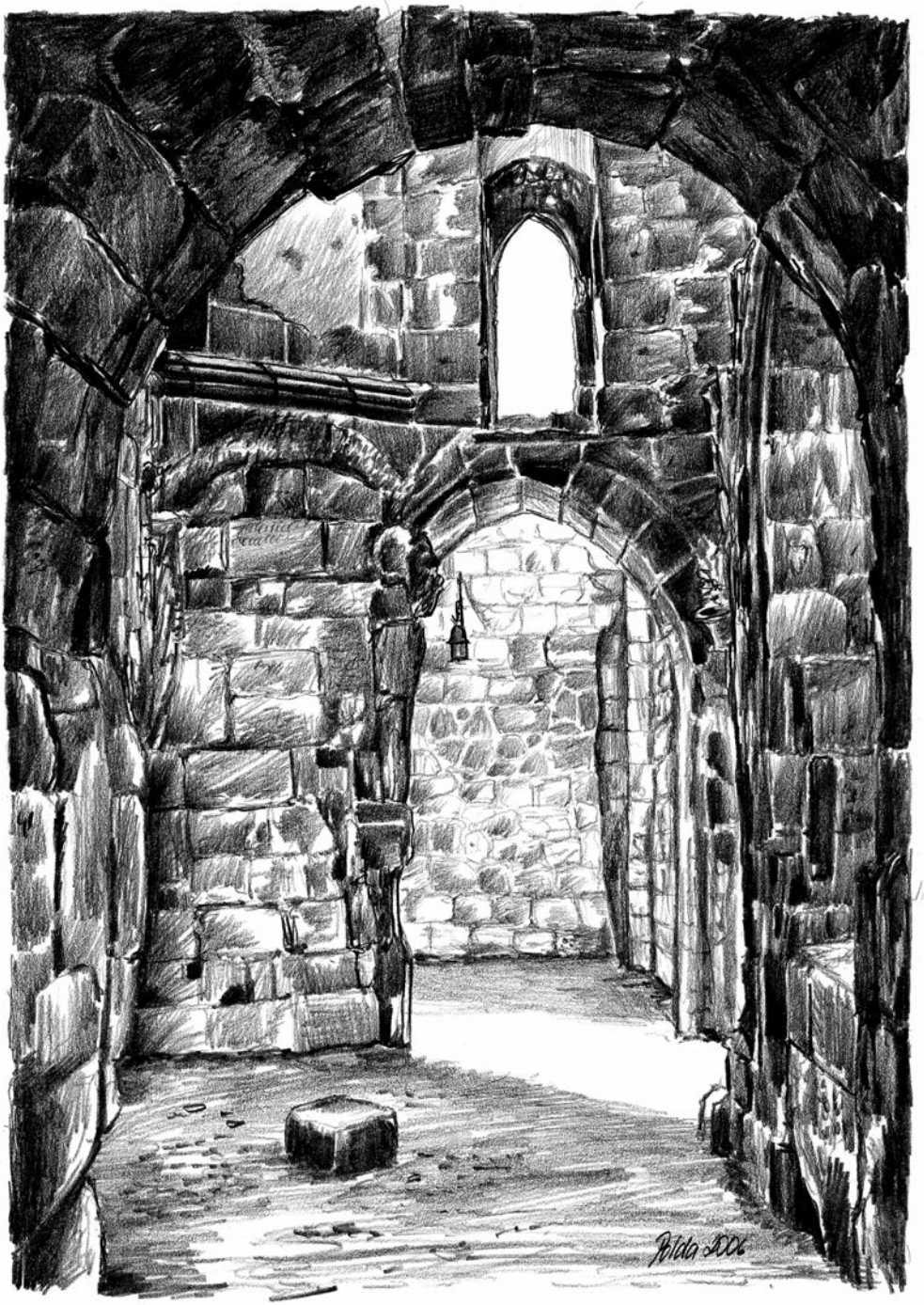

Středověká nálada při vstupu do křížové chodby

moc nechtělo, neboť zde byl uložen střelný prach. Všechno, co mohlo na Oybině shořet, bylo proto zničeno, ze skalnatého kopce pak trčely jen černé zbytky zdí klášterních budov se zdevastovaným kostelem uprostřed. Dílo zkázy ještě dokonalo zřícení části skalních stěn roku 1681. O ruiny se pak dlouhá staletí nikdo nezajímal; díky nepřístupnému terénu a určité odlehlosti se dokonce ani nestaly velkým zdrojem stavebního materiálu. A bylo to velké štěstí, protože nejlepší čas Oybina měl ještě přijít.

Na počátku 19. století se zde začali potulovat romantici obdivující zdejší tajuplnost a osobité nálady zániku. Romantičtí umělci, především saský dvorní malíř Alexander Thiele či Adrian Zingg a Caspar David Friedrich, zvěčnili oybinské zříceniny na svých obrazech, a přispěli tak k jejich veliké známosti. Na skalnatý kopec s pobořeným gotickým kostelem začaly být podnikány výlety, malá osada pod hradem uprostřed příjemných lesů se stávala stále rušnější a rušnější, až se proměnila na klimatické lázně, což opět přispělo k oblibě výletů do ruin.

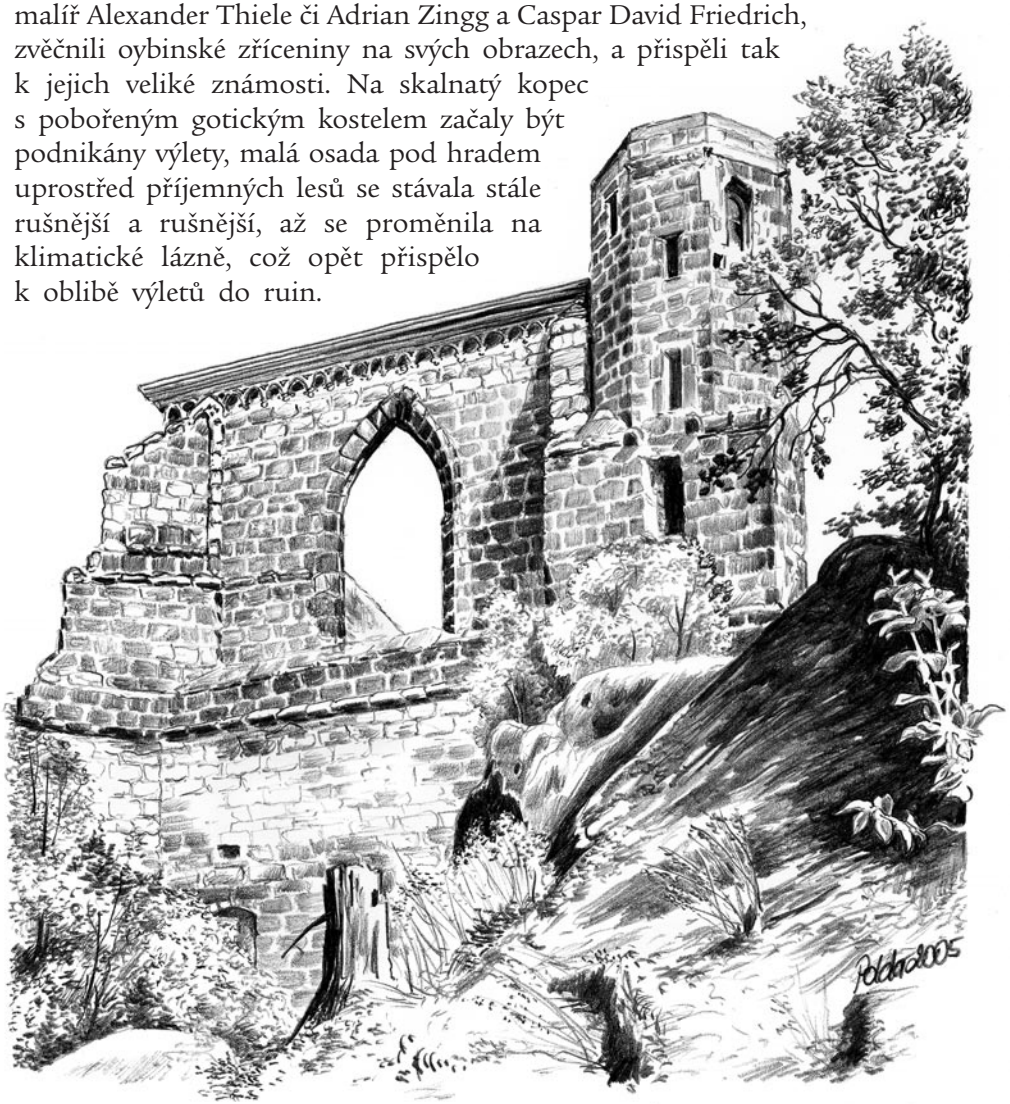

Ruiny klášterního kostela jsou nejpůsobivějším místem Oybina

Na konci 19. století byla do Žitavských hor zavedena úzkorozchodná železnice, přivážející až přímo pod hrad tisíce výletníků. O zřícené budovy se navíc začali zajímat historikové, archeologové a vlastivědní badatelé; zkoumány byly z nejrůznějších pohledů a částečně byly zpřístupněny a zabezpečeny. Ve 20. století byly navíc částečně zakonzervovány a někdy i znovu dostavovány. Tak zde vznikla jedna z největších atrakcí celých Lužických a Žitavských hor, proslulá nejen díky bizarní ruině kláštera, v níž jsou dnes v letních měsících pořádány za nocí průvody mnichů se zpěvy a pochodněmi, ale také krásným vyhlídkám do okolí či romantickému horskému hřbitovu.

Jejím středem a taktéž jakýmsi pomyslným srdcem celé této krajiny je ruina gotického klášterního kostela, která začala být na mohutném skalním bloku budována brzy po příchodu celestýnů; a po dlouhých 18 letech dokončený chrám vysvětil arcibiskup Jan z Jenštejna se vzdáváním cti nejen zakladateli celestinského řádu, ale i svatému Duchu, Panně Marii a svatému Václavovi. Chrám dal založit císař Karel IV., jeho stavitel však není dodnes znám, podle všeho byl tvůrce velkolepého díla spojen s hutí slavného Petra Parléře. Pro představu, jak původní oybinský kostel vypadal, je možné si prohlédnout pražský chrám sv. Apolináře na Větrově, který je mu uspořádáním velice podobný, v mnoha částech takřka totožný. Podzemí kostela je vyzděno z velkých bloků a zadní část, včetně malé komůrky, byla vytesána do rostlé skály. Tradovalo se, že právě tato malá vysoká prostora v podzemí, do které se člověk těžko protáhne, sloužila coby pokladnice k uchování cenností a relikvií z pražské katedrály v pohnutých dobách husitských válek. Strop samotného kostela byl zakončen žebrovými klenbami a celá loď byla uprostřed napříč překlenuta ještě triumfálním obloukem. Zatímco z kleneb zůstaly dodnes pouze obrysy ve zdech, oblouk, v němž údajně ještě mnoho let po zániku kostela visel mohutný dřevěný kříž, se klene nad lodí chrámu stále. Kostel měl pouze tuto jednu věž zakončenou špičatou střechou. Sloužila nejen pro zavěšení zvonu, ale také – díky točitému kamennému schodišti – pro

Notně omšelý náhrobek Petera von Döbschitz

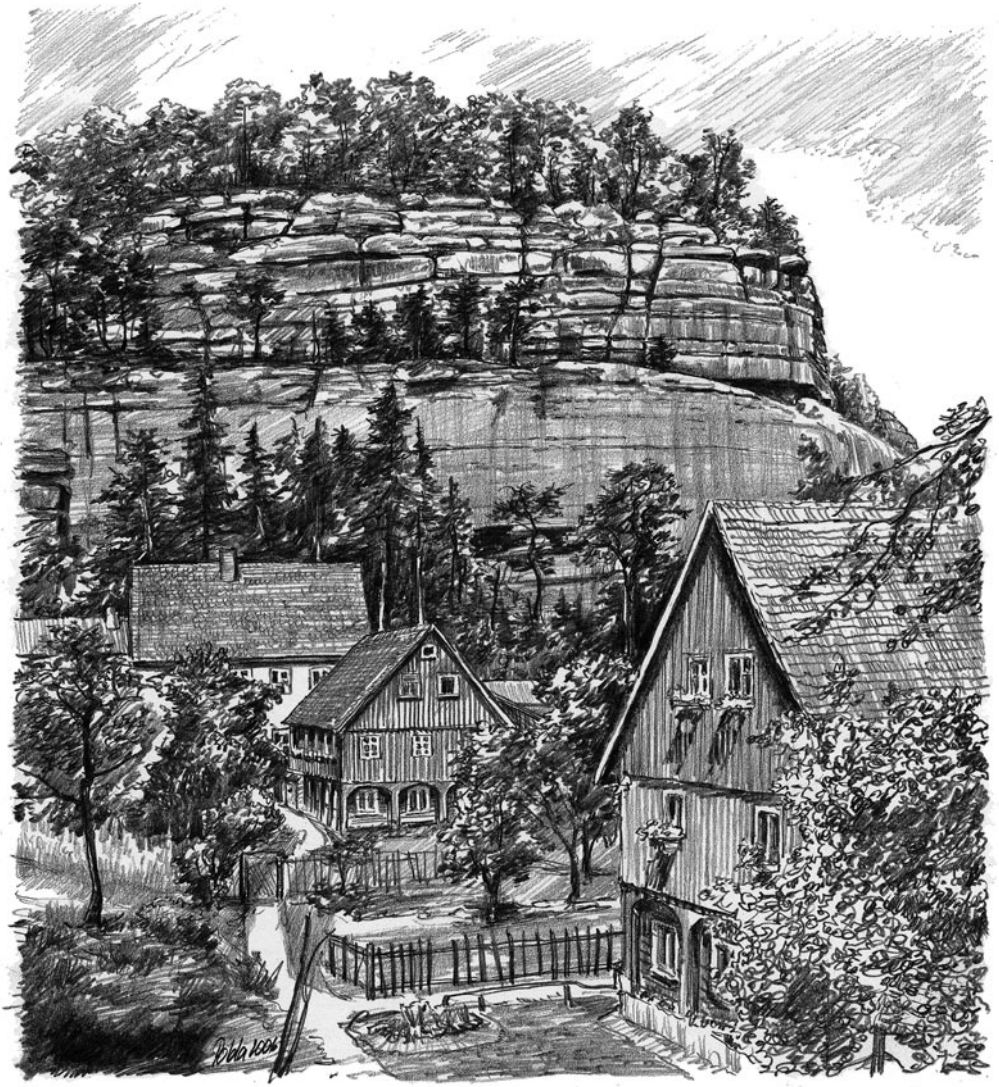

Malebná zástavba oybinského podhradí

přístup do vyšších částí chrámu včetně půdy a dnes již neexistující předsunuté obranné věže. Bývalá zvonice je dnes opravena a slouží především jako vyhlídková věž. Při severní stěně kostela je malá kaple svatého Václava s rozpadlým podstavcem pro oltář a čtyřmi malými okénky, klenutými do lomených oblouků. Svatováclavská kaple sloužila později jako sakristie a dnes patří díky svému intimnímu prostředí a zákrytu pod zelenou střechou listí okolních stromů k nejpůsobivějším zákoutím celého kostela. Na kapli navazuje křížová chodba, procházející podél celé severní stěny kostela; z jednotlivých gotických oken je překrásný pohled do údolí Hausgrundu.

Oybinský hrad a klášter je dnes nejnavštěvovanějším místem celých Žitavských hor. Za letních dní strmou cestou skrze hradní bránu s gotickým ostěním proudí davy turistů. Když ovšem člověk oběhne kopec za divoké zimy a ponoří se do lesů okolo údolí Hausgrund, může znovu na chvíli zažít středověk, dobu zbrojnošů i mnichů celestýnů.

Neopakovatelnou náladu má také oybinský horský kostelík (někdy nazývaný Svatební kostelík čili *Hochzeitskirche*). Stojí hned pod hradem, severní stěna objektu je přímo vytesána do pískovcové skály. Unikátní je řešení podlahy stavby: patnáct řad dřevěných lavic, na nichž jsou přibity štítky se jmény starých farníků, je kvůli svažitému povrchu skály seřazeno sestupně jako v amfiteátru. Jednoduchá loď je zakončena červenou střechou z pálených tašek, nad níž se tyčí dřevěná zvonice s helmou, lucernou a korouhví s hvězdou a půlměsícem. Ten připomíná vítězství křesťanů v tureckých válkách v letech 1683–1699; sám kostel byl však postaven až v roce 1708 podle plánů stavitele Johanna Georga Scholze. Skvostný je rokokový interiér, zejména malované empory a strop. Výzdoba je vázána k modlitbě Otčenáš a ke kázáním. Svojí symbolikou poněkud tajemný strop vymaloval v letech 1723–1734 Christian Schmied. Ve dvaceti stropních kazetách jsou pole s obrazy, pod nimiž byly napsány německé a latinské nápisy, které zčásti odrážejí význam jednotlivých obrazů. Některé části zdobí jen ornamentální dekory, jiné se pyšní motivy z bible. Kdo si však obrazy prohlíží nikoliv vodorovně, ale svisle, zaznamená dodnes nevysvětlitelné tajemství kazetového stropu, a sice že první řada je věnována Bohu Otci, druhá Ježíšovi, třetí Duchu svatému a čtvrtá – poslední – lidem. Přitom jinak tyto obrazy nemají nic společného. Kdo zvolil toto uspořádání a s jakým cílem, zůstává dodnes záhadou. Svatební kostelík patří k nejkrásnějším církevním stavbám Žitavských hor, jeho osobitá nálada právě sem, pod pískovcové stěny, láká snoubence.

V Oybině se nachází také řada původních podstávkových domů, některé z nich jsou využity jako restaurace. Milovníci technických zajímavostí jistě ocení muzeum Žitavské úzkokolejky na historickém oybinském nádraží. Zajímavou památkou je *Teufelsmühle* (Čertův mlýn) při stejnojmenné zastávce úzkokolejky. Hezké a rozsáhlé stavení stojí na místě, kde vody poháněly již v 16. století pilu a později mlýn na mouku. Jeho význam potvrzuje, že jej v roce 1665 navštívil dokonce i sám saský kurfiřt Johann Georg II. s korunním princem. V 19. století zde byla přádelna, po válce rekreační zařízení; dnes sem míří davy turistů, kteří za zvuku zurčící vody ochutnávají zdejší čerstvé pstruhy. Voda zvesela roztáčí malé vodní kolo před domem, který nad vstupním portálem nese nápis, jenž nikoho nenechá na pochybách, že zlí ďáblové zde již nemají místo. Ve volném překladu hlásá asi toto: *„Čert sem přišel za klekání a přinesl nám do domu velké radování.“* Vedle mlýna stojí na hromadě kamení smírčí kříž z roku 1670, připomínající snad zabitého poustevníka.

Oybinskou pevnost brání dnes jen nejstrmější svahy

Součástí Oybina se nedávno stal také původně samostatný *Luftkurort Lückendorf* (Klimatické lázně Lückendorf), ves s šesti sty obyvateli, ležící jako jediná německá obec na jižní straně hor, přímo na staré zemské stezce z Jablonného do Žitavy. Kdysi zde byl nalezen pěstní klín, což svědčí o přítomnosti dávných lidí v této lokalitě. Poprvé je Lückendorf písemně připomínán ale až roku 1391. Na konci 19. století se stal velice oblíbeným výletním místem; lidé sem do čisté přírody přijížděli zejména z Drážďan. Jako hostinská zařízení zde byly využity nejprve staré podstávkové domy. Později se zde – stejně jako v Oybině a Jonsdorfu – stavěly pro výletníky historizující a secesní vily. Jednou z nich se stala *Bergvilla Lubisch* (Horská vila Lubisch) s rodinnou hrobkou v zahradě. Postavená byla roku 1901 Ing. Hugo Lubischem, podnikatelem specializujícím se na vrtací technologie. Protože byl Lubisch milovníkem přírody (z jeho peněz bylo dokonce placeno zpřístupnění Popovy skály nad Hrádkem), byla vila vyzdobena řadou vitráží a dřevořezeb s náměty květin, ptactva a jiných zvířat. Nejcennější památkou Lückendorfu je evangelický kostel z roku 1691, postavený v barokním stylu; pro jeho zdi bylo využito i kamenů z nedalekých ruin hradu Karlsfried. Další zdejší pozoruhodností je Stará kovárna (*Alte Schmiede*) z 18. století, sloužící původnímu účelu až do roku 1954. Později byla přeměněna na stylovou restauraci s původním kovářským náčiním v interiéru. Stěny domu jsou zvenčí popsány různými lidovými moudry, jako například: *Ohne Futter bleibt das beste Pferd stehen* (Bez krmení zůstane i nejlepší kůň stát).

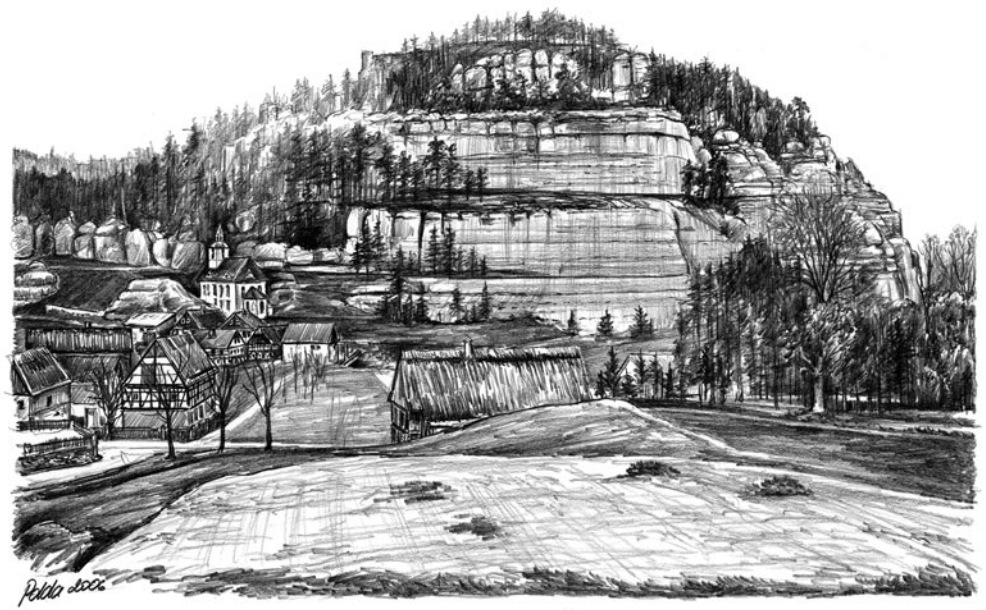

Svatební kostelík v podhradí v roce 1900

S hraničními kameny a mezníky není žádná legrace; jak to dopadá s těmi, kteří na ně ruku vztáhnou, jsem se dozvěděl již před řadou let od neznámého muže se strašlivě silným hornolužickým přízvukem. Setkal jsem se s ním náhodně na cestě krajinou za starými hraničními a mezními znameními. Po pravdě – rozuměl jsem mu každé druhé slovo, ale dávný příběh o hraničních kamenech jsem si z jeho řeči nakonec přeci nějak poskládal.

V jedné z podhorských vesniček při samé česko-saské hranici žila prý kdysi stará, chamtivá vdova. Stařena mívala na české straně velké pozemky. Chodívala často po svých polích a lukách – do černého šatu oblečená – a od oka si přeměřovala pole a louky. Kochala se velikostí svého majetku. Kdo má hodně, chce však ještě více.

V noci tedy, když i měsíc usnul kdesi za mraky, vykrádala se tajně ze svého dřevěného domu s ozdobným kamenným portálem a rychle mizela kdesi za vsí. Vyprávělo se, že za těch tmavých bezměsíčných nocí posouvá kameny ohraničující jednotlivé pozemky, a zvětšuje si tak svůj majetek. Mnohokrát ji prý sousedé obviňovali u úřadů a soudů, ale ty – kupodivu – vždy rozhodly ve prospěch černé ženy. Její majetek se tak píď po pídi rozrůstal. Pak však přišla do kraje jakási válka a po ní nemoci. Umřela tehdy černá nepoctivá žena, a protože neměla žádné příbuzné a lidí bylo po všech těch útrapách málo, zůstal její dům opuštěný. Louky a pole pomalu zarůstaly pelyňkem a plevely. Později dům s portálem přeci jen kdosi koupil a získal s ním i ona – kdysi krásná, teď již mizerná – pole. Začaly se prý náhle dít při zemské hranici podivuhodné věci. Každou noc, přesně v hodině duchů, se v polích objevil přízrak v černém hábitu. Bloudil jimi s těžkým žulovým kamenem v rukách a stále opakoval: „Kam ho mám dát? Kam ho mám dát? Sem, nebo tam?“ Lidé tehdy usoudili, že je to duch chamtivé vdovy, kterou stihl spravedlivý trest za její hamižné choutky, a báli se do těchto míst chodit mezi půlnocí a jednou hodinou ranní, kdy duchové vládnou světu. Jeden moudrý kupec ze vsi vždy, když někdo o tom podivném zjevení vyprávěl, opakoval pomalým a zastřeným hlasem, že duch bude takto bloudit svými poli navěky. Jedinou nadějí té zbloudilé duše je najít místo, odkud kdysi žulový mezník zlovolně vzala, a vrátit jej tam, kam patří. Pak teprve dojde klidu. V kraji však již nežil nikdo, kdo by si na černou ženu a přesná místa vymezení jejích polí pamatoval.

Jednoho letního dne však zabloudil do vsi ze Saska neznámý veselý muž, potulný kejklíř. Neměl, kde by přespal, a tak si, proto, aby nebyl lidem příliš na očích, rozhodil svoji otrhanou deku dál za vsí mezi loukami a poli. Noc byla teplá. Kejklíř ještě chvíli hrál travám na píšťalku loudavé písničky, pak si strčil kazajku pod hlavu a tvrdě usnul. Probudily jej až jakési podivné zvuky a mluvení. Nedaleko od něj, na louce mezi houštinami, náhle spatřil zjevení ženy v černém. Vláčelo v rukách ohromný hraniční kámen, potácelo se pod jeho váhou a pořád opakovalo: „Kam ho mám dát, sem, nebo tam?“ Náhle probuzený kejklíř, který ve světě spatřil už ledacos, jen mávl rukou a vykřikl: „Ále, dej si ho tam, odkud jsi ho vzala,“ a otočil se na druhý bok. Duch nadskočil, cosi zašeptal a odběhl na druhý konec louky, kde své kamenné břemeno s úlevou odhodil. Jeho vina byla odpuštěna, již nikdy více se neobjevila černá žena v lukách při hranici.

Vzpomněl jsem si na tuto historku, když začaly na přelomu tisíciletí mizet barokní mezníky z Hraniční cesty mezi Třípanským kamenem a Tobiášovou borovicí. Prý se daly dobře prodat staré kameny, stejně jako pískovcová koryta, zbytky božích muk i kamenná zdobení z fasád. Pár mezníků rozhraničujících stará panství tenkrát z lesa zmizelo, naštěstí ne víc, než by si občasný návštěvník této části hor dokázal všimnout. Přesto však bývám i dnes v těchto místech opatrný: pokud bych najednou mezi houštinami zahlédl postavu s kamenem v rukách, mrmlající si podivné otázky, ihned bych na ni zavolal: „Dej ho pěkně tam, kdes ho vzal!“

Kraj starých patníků

Desítky krásných hraničních a mezních kamenů jsou na východě Lužických hor, takřka na každé cestě je na ně možné natrefit. Některé jsou štíhlé a dobře tesané; většina je ale bachratá, hrubá, nahnutá a mechem zarostlá – vypadají jako starodávní trpaslíci, poslové z dávných časů.

Z původního označení zemských, později státních hranic na lužickém hřebeni a v údolí Bílého potoka se dochovalo jen pramálo, prozatím se mi zde nepodařilo objevit starší hraniční znamení než z roku 1657. Důvodů je pro to

Staré znamení na státní hranici mezi Lückendorfem a Petrovicemi

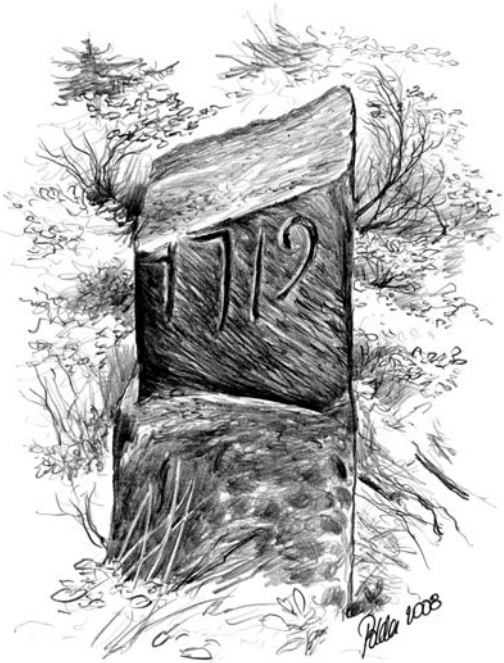

Jeden z posledních starých patníků pod Hvozdem

řada. Za nejstarších časů bylo vymezení území mezi Čechami a Horní Lužicí provedeno poměrně ledabyle, neboť až do roku 1635 byly obě země součástí jednoho státu. Kamenných svědků průběhu hranice bylo velmi málo – její trasu určovaly obvykle jen přírodní podmínky, většinou hřebeny hor a vodní toky. Méně často bývala v krajině označena stromy se záseky nebo vytesanými znameními na výrazných skálách či kamenech. Slavná je z tohoto pohledu skála Česká brána s vytesanými hraničními znameními z roku 1831. Více k západu, nepříliš daleko z vrcholu Luže, je podobně významná skála zvaná Trojhran, jeden z dalších přírodních hraničních kamenů. Na skále dnes trůní hraničník z 30. let 20. století, označující území České republiky a Německa, ale do pískovcové stěny jsou vytesána i starší znamení. Připomínají nejen staré zemské hranice, ale i vymezení panství a – ve stejné hranici – i pozdějších okresů Děčín a Česká Lípa. Písmeno ***R*** představuje označení panství Rumburk, písmeno ***Z*** je přirozeně symbolem města Žitavy a písmena ***RE*** zastupují německé jméno panství *Reichstadt*, dnešní Zákupy. Četl jsem zprávy, podle nichž byl Trojhran hraniční skálou snad již od roku 1531, kdy došlo k určení průběhu hranice mezi žitavským majetkem a statky rodu Šlejniců. Na skále to ale zaznamenáno není. Nejstarší letopočet, který se zde nachází, je z roku 1657, kdy hrabě Pöttig a město Žitava dali vyznačit hranici u Rumburka, Varnsdorfu a Waltersdorfu. Další připomínky ověřování průběhu hranic na skále jsou z let 1679, 1697, 1719, 1731 a 1783.

V roce 1719 byla hranice mezi Saskem (*Sachsen*) a Čechami (*Böhmen*) nově označena hraničními mezníky ze šedivého pískovce. Ty nesly písmena ***S*** a ***B*** a ozdobně vytesaný letopočet ***1719***. Necelých tři sta let stály po lesích a na skalách. Nové vyměřování česko-německé hranice mezi léty 1930 a 1932 ještě přežily, ale většina z nich pak bohužel padla za oběť novému vyznačení hranic roku 1977, kdy byly nesmyslně rozmetány a nahrazeny malými typizovanými hraničníky s iniciálami ČS a DDR. Ty pak po sloučení Německa zanikly taktéž a na většině míst za ně nastoupily mezníky ještě menší – jako kdyby na dnešních hranicích-nehranicích přestalo platit staré pravidlo, že správný hraniční kámen musí být co největší a nejtěžší, aby jej nebylo možno snadno přemístit. Dodnes se tak ze

starodávných hraničních znamení dochovalo jen pár ubohoučkých zbytků. Vyjma nápisů na České bráně a Trojhranu jsem objevil jen trosky kamenů z roku 1719 při červeně značené cestě na vrchol Hvozdu. Pěkný mezník s kulatou hlavičkou a číslem 19 je pak nedaleko od skály *Falkenstein*. A přímo pod Luží, u hraniční závory na Wache, je pak velký pečlivě tesaný hraniční patník s letopočtem 1894. Zapomenout ale nesmím ještě na poslední a velmi starodávnou památku na staré hranice – velký cípatý kříž vytesaný do skalky, která nese dnes i hraniční znak č. 12/2. Nachází se v lese nalevo od cesty, jen pár desítek metrů od místa, kde stará cesta z Jablonného překračuje sedlo a klesá do Lückendorfu.

Grabštejnský mezník na Hraniční cestě

Mnoho je hraničních patníků označujících zemské hranice na hřebeni Lužických hor, ale možná ještě více je zde různých dalších mezních kamenů, jejichž úkolem bylo určovat jednotlivá panství, obce, majetky polní, vodní či lesní. Téměř na každé ze svých toulek Lužickými horami na ně narazím, někde je jich více, někde méně. Jako by počet mezníků byl přímo úměrný dávným vztahům mezi šlechtici – čím více se asi o hranici majitelé přeli, tím pečlivěji byla v terénu vyznačena.

Východní část Lužických hor byla na české straně kdysi dávno rozdělena mezi tři panství: Grabštejn, Lemberk a Jablonné. Staré šlechtické hranice v terénu označovaly pečlivě tesané pískovcové sloupky s písmeny, letopočty a starými znameními. Dodnes stojí v lesích, dávno již bez užitku. Hodiny je lze hledat, jít od jednoho k druhému. Zvláštní patníková hra, jen pro toho, kdo se nebojí kopřiv, klíšťat a odřenin od ostrých šlahounů ostružiní! Snad nejvíce patníků je na staré hranici mezi panstvími Jablonné a Grabštejn. Lemují Hraniční cestu (*Grenzweg*) vedoucí z Polesí k Tobiášově borovici. Nejpradávnější pocházejí ze 17. a 18. století, na bachratých kamenech jsou většinou vytesána písmena ***GS*** (*Grafenstein* – Grabštejn) a ***G*** (*Gabel* – Jablonné), nejčastěji je připojen i letopočet 1723, kdy zde byly staré hranice znovu a přesněji vytyčovány. Řídce nacházíme i letopočty 1704 či 1731. Nejstarší vročení, objevující se na patnících na Hraniční cestě, je pak představováno hrubě ztvárněnými číslicemi 1688. Na patnících jsou vzácně vytesána i znamení – žebříčky, šipky, neumělé kříže a křivá

Třípanský kámen v lese za Polesím

písmena a čísla. Jedno ze znamení je tu dokonce zvěčněno přímo do plochého balvanu uprostřed cesty.

Vůbec nejkrásnější je zde slavný Třípanský kámen, trojboký mezník číslo 153, který stojí pod lípou na lesní křižovatce severně od Polesí. Místu se říká U Tří pánů, to proto, že

na všech stranách kamene jsou vytesány trojí iniciály: ***F. A. G. B.*** (*Franz Anton Graf Berka* – František Antonín hrabě Berka, majitel Jablonného), ***C. R. F. V. B.*** (*Christoph Rudolf Freiherr von Bredau* – Kryštof Rudolf, svobodný pán z Bredau, majitel Lemberka) a ***A. M. G. Z. T.*** (*Adam Matthias Graf zu Trautmannsdorf* – Adam Matyáš hrabě Trautmannsdorf, majitel Grabštejna). Podle vytesaného letopočtu pochází kámen z roku 1680. V lesích by tedy měl trůnit již přes tři staletí. Pozorný návštěvník si ale jistě povšimne, že letopočet je na kameni vyveden písmem, které je na svoji dobu hodně moderní a tolik se liší od archaického provedení letopočtu na stejně starém kameni dále v lese, nalevo u cesty. Těžko tedy říci, zdali je kámen původní, nebo jestli byl o staletí později jen nahrazen věrnou replikou.

K Třípanskému kameni se možná váže zmínka historika Augusta Sedláčka, uvedená v desáté knize jeho díla Hrady, zámky a tvrze Království českého. Podle něj: *„měl právě Kryštof Rudolf z Lemberka ukončit spolu se svými bratry v roce 1652 spory třicet let trvající v příčině mezí v lese Jonsvaldě, lesem za Ahrenbergem a za Bärenbornem, smluvivše se o to s Adamem Matyášem z Trautmannsdorfu, pánem na Grabštejně.“* Těžko to potvrdit, ale asi tomu tak bude. Nakonec, nebyla by to jediná záhada spojená se starým kamenem stojícím v lese za Polesím.

Podobné „trojmezí“ je i na německé straně hranice v lese pod *Scharfensteinem*, tam, kde se zeleným puntíkem značená cesta *Scharfensteinweg* napojuje na lesní silničku zvanou *Stadtweg*. V tomto místě se stýkají historické hranice obcí Oybin, Lückendorf a města Žitavy. Nedaleko v Lückendorfu je pak vpravo ve svahu za hostincem *Jeschkenblick* (Ještědský výhled) ještě další hraniční kámen, vymezující hranici mezi Oybinem a Lückendorfem. Na opačné straně obce pokračuje zelená značka z trojmezí pod *Scharfensteinem* směrem k lückendorfské lesovně. Lesní silnička dodnes nese taktéž název *Grenzweg* čili Hraniční cesta a tu a tam okolo ní dodnes stojí barokní pískovcové kameny rozhraničující území Lückendorfu a Žitavy.

Žitavský mezník v Klosterwaldu

V saské části Lužických hor se vůbec nachází mnoho kamenů označujících hranice žitavského majetku. Bohaté město si postupně koupilo velkou část zdejších hor a lesů, v 19. století dokonce zakoupilo i rozsáhlé lesní majetky na české straně hor. Velké písmeno ***Z*** se tak dodnes objevuje na meznících i celé

kilometry daleko od samotného města. Nejdále jsem jej našel společně s letopočtem 1769 na velkém temném balvanu u cesty vedoucí podél toku Nisy v *Klosterwaldu* čili Klášterním lese, majetku cisterciáckého řádu v Marienthalu, dobré dvě hodiny chůze ze Žitavy. Vysoko v horách na ně člověk narazí okolo Oybina a Lückendorfu opravdu velmi často, krásné kameny jsou v lese nedaleko Eichgrabenu, kde lze těžko, ale přeci nalézt devatenáct starých mezníků nesoucích letopočet 1737 a písmena ***Z*** (*Zittau*) a ***H*** (*Hartau*). Řada kamenů s žitavským velkým *Z* a letopočtem 1801 je i na hřebínku západně od hradu Karlsfriedu, kde taktéž vymezuje hranice mezi Žitavou a Hartavou. Žitavská písmena označují i novější mezníky na české straně hranic, nedávno jsem o jeden

Rybářský kámen na saské straně Bílého potoka

takový málem zakopl v lese přímo pod Popovou skálou, jen nedaleko od cesty do Dolního Sedla. Jiné jsem vídal i v údolí Bílého potoka, tam, kde se na samé zemské hranici nacházejí starobylé studny napájející žitavský vodovod.

Právě tam v temném hvozdu kdysi stával i jiný zajímavý mezník – nejstarobylejším dojmem působící Rybářský kámen z roku 1565. Již dlouhá léta je ale umístěný u klubovny rybářů v Hrádku nad Nisou. Kámen z pískovce se symboly grabštejnského pána Georga Mehla ze Střelic nese lehce zvětralý nápis: ***1565 AD 24. IVLI GREFENSTEINISCH DER WEISSBACH HEGWASSER GEGEN DEN GEBURG AVF WARTS AN BEDEN UFERN***. (1565 L. P. 24. července grabštejnská hájená voda Bílého potoka proti horám nahoru po obou březích). Rybářský kámen původně rozhraničoval rybářský revír na Bílém potoce, a vytyčoval tak právo rybolovu. Na německé straně je podobná památka se stejným významem, dodnes uchovávána přímo na návsi v nedaleké Hartavě, již na druhém břehu Nisy a Bílého potoka. Na české straně byl Rybářský kámen vytržen ze země při výměně hraničních kamenů a v září 1977 jej převezli do Petrovic na stanici ochrany státních hranic, odkud byl později předán do Hrádku, kde jej rybáři jako nejstarší památku na svoji existenci na Hrádecku umístili při své klubovně. Další tyto „rybářské kameny“ bychom kdysi našli u Nisy v Hartavě.

Líbí se mi dávná šlechtická velkorysost „sázet“ do pustých horských lesů krásně otesané kameny s nápisy. V jednom neskutečně horkém letním dni jsem proto před lety zatoužil všechny dávné panské patníky najít, stará znamení zakreslit do nových map pro příští časy. Plahočil jsem se proto v prudkých stráních, přeskakoval větve a prchal před mouchami a zpocený se prodíral houštím. Úmorné skotačení jsem vzdal po několika hodinách. Všechny patníky nebylo možno nalézt, řada jich byla nadobro zničena, mnohé se ztratily neznámo kam, snad se do země propadly za práchnivými kostmi svých pánů. Unaven sluncem a bez vody jsem pak malátně procházel lesy a narovnával vyvrácené patníky u Hraniční cesty. Marná práce vztyčovat padlé, písmeny a symboly ozdobené kamení. Člověk si při ní snadno přivodí úžeh, a když pak leží a odpočívá v mechu pod borovicí, objevují se mu před očima starodávní šlechtici: muži se zakroucenými kníry, železní rytíři, rozkošné hraběnky a nafintěné komtesy. Stačí však párkrát mrknout, tváře rychle zmizí a lesem se táhne jen řada pískovcových patníků s omšelými písmeny a dávno prošlými letopočty.

Všeobjímající ticho narušovalo jen sotva znatelné pípání lesních opeřenců; seděl jsem v jehličí vysoko nad Císařským údolím. Na dohled od prvních domů Dolního Sedla; přesto však byla samota na skále obklopené vřesy téměř dokonalá. Jako kdyby za mnou zapadla těžká vrata starodávného chrámu: zdi z pískovcových kamenů pokryté freskami zářivě žlutých lišejníků a klenba z nejčistší smrkové zeleně. Skrz ni prosvítaly střípky safírově modré podvečerní oblohy. Neskutečný klid. Vypadalo to, že hory se mnou chtějí být úplně samy, s nikým se nedělit o ten úžasný pocit lesní nadvlády nad jedním člověkem uprostřed zeleného jehličí.

V posledních letech chodím do Císařského údolí vždy ve štědrodenním dopoledni; snad nikde jinde tou dobou není tak liduprázdno; snad nikde jinde se nedá strávit ušlechtileji kus nejsvátečnějších chvil. Za posledním dolnosedelským domem se cesta prudce zhoupne vzhůru a vstoupí na úzkou lesní louku. Nebýt pár zplanělých ovocných stromů, které zde zbyly po starodávné hájovně, hodilo by se toto místo spíše kamsi na jizerské hřebeny. Cesta, tráva a smrky; jeden dokonce roste uprostřed louky a věrohodně navozuje onu severskou náladu nejčistší přírody. Krajina se ale snaží nejvíce klamat právě tady – u samého vstupu do jednoho z nejdivočejších a nejkrásnějších údolí celých hor. Po pár metrech chůze zmizí nálada vysokohorské louky stejně nečekaně, s jakou přišla. Údolí se sevře, cestu obklopí pískovcové skály, skalky a kameny. Ubude smrků a přibude borovic.

Císařské údolí – Pohádkový důl

V Pískovcových horách se stejně jako i v jiných skalních oblastech říká skalnatým údolíčkům doly. S těžbou čehokoliv to nemá nic společného, důvod tohoto pojmenování spočívá v nesmírné členitosti takových krajů, kde je poutník každou chvíli buď *nahoře* na skále, nebo *v dole*. Červeně značená turistická cesta z Petrovic do Horního Sedla – krvavě barevná tepna, protínající českou část hor od západu na východ – prochází mezi Tobiášovou borovicí a loukami nad Sedlem jedním z nejznámějších „dolů" celé oblasti – Krásným dolem. Jeho pojmenování je vcelku mladé, nenašel jsem prozatím nic, co by svědčilo tomu, že by vzniklo dříve jak po druhé světové válce, kdy teprve byla česky pojmenována většina kopců, skal a dolů Pískovcových hor. Staré jméno dolu, používané dnes běžně místními lidmi a horolezci, je však *Kaisergrund* čili Císařské údolí. V podobě Kaisergrund se objevuje již na jedné z nejstarších podrobných map zdejších lesů – na malované vojenské speciálce z 80. let 18. století. Starý název připomíná návštěvu císaře Josefa II. ve zdejších lesích. Syn císařovny Marie Terezie a populární habsburský panovník byl proslulý svými dlouhými inspekčními cestami po krajinách své monarchie. Uvádí se, že mezi všemi evropskými vládci té doby procestoval zdaleka nejvíce. Za 25 let své vlády strávil téměř třetinu času na cestě. Mnoho cest císař

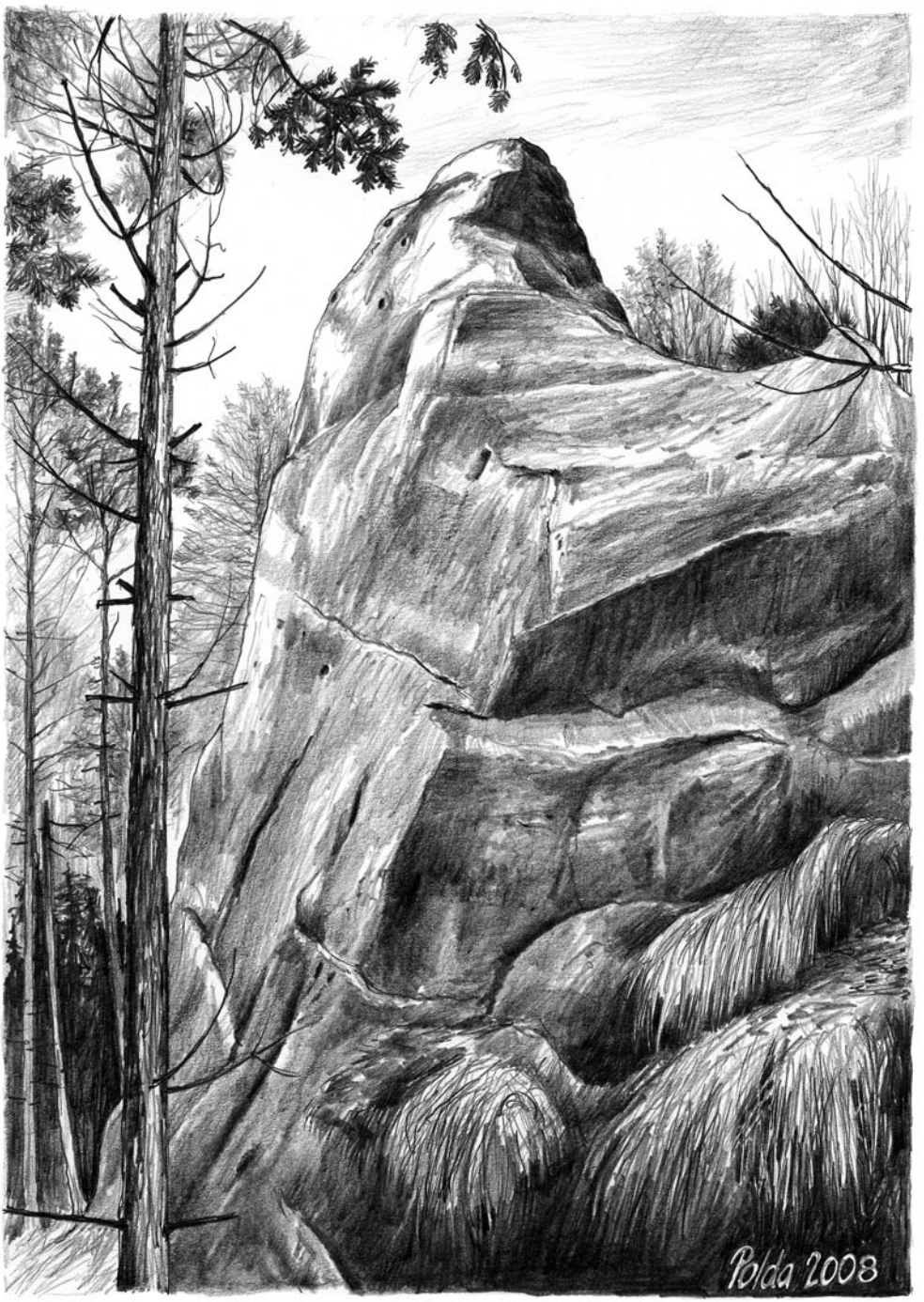

Skalní stěnu Chaloupka stále více halí bujné jehličí mladých borovic

podnikal v přestrojení, vydával se za cestujícího obyčejného šlechtice, což přinášelo mnohá kuriózní odhalení a zavdalo na řadu pověstí, které se dodnes vyprávějí v naší krajině.

Hned dvě inspekční cesty podnikl císař Josef II. do zdejších hor především s cílem přesvědčit se, jak dobře je jeho země opevněná proti severnímu sousedovi. Bylo to tehdy mezi horaly veliké pozdvižení – tam, kde se předtím procházeli pouze kupci či rozedraní dřevorubci a uhlíři, projížděl na koni najednou sám císařpán. Lidé ve všech obcích na okraji lesů Pískovcových hor na návštěvy „selského císaře" proto dlouho vzpomínali, vyšla o nich dokonce nejedna knížka, podrobně popisující, kde se císař zdržel, s kým tam mluvil, co komu daroval. Staré zprávy tak potvrzují, že roku 1766 Josef II. zdejší krajinu skutečně navštívil. Na Lemberk přijel z Hrádku přes Horní Sedlo v doprovodu mnoha šlechticů a vojáků, z nichž nelze nepřipomenout slavného Gideona Laudona, generála známého i z lidových písní. Průvodce krajem lesů a skal tehdy pánům dělal hrádecký kantor a písař Johann Habernicht, urození důstojníci mu za tímto čestným účelem půjčili i jednoho ze svých koní – jaká to čest pro nuzného učitele z městečka pod horami!

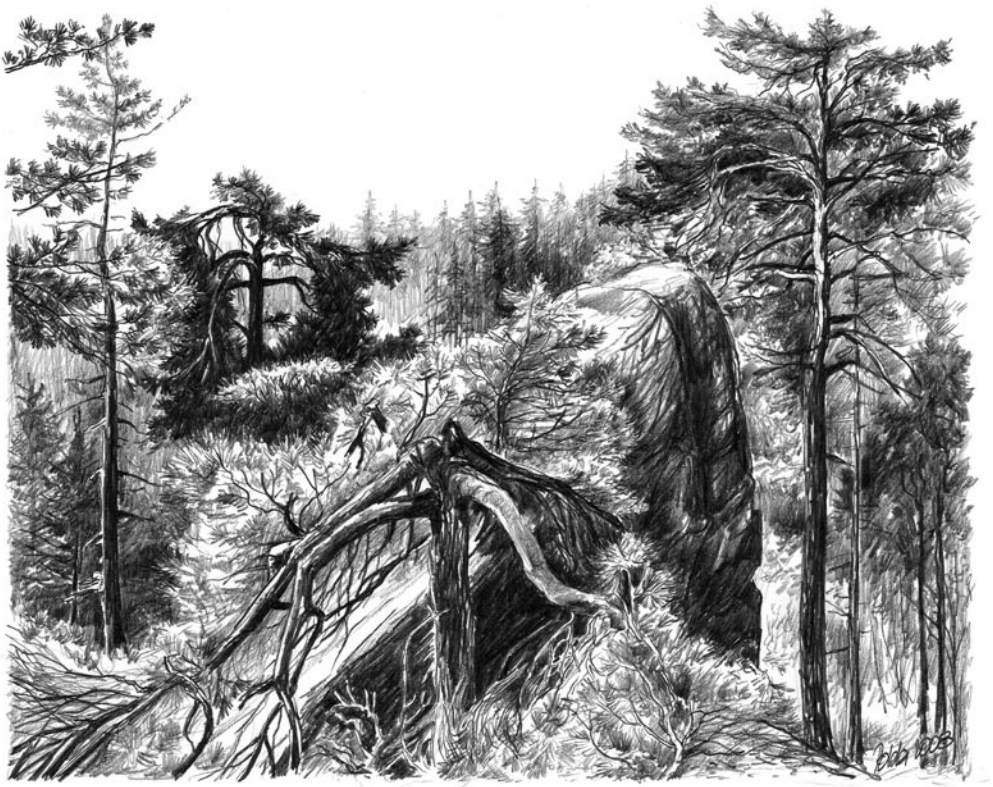

Několik pokroucených sosen hlídá pískovcové temeno skály Jeníček

Kaisergrund byl ale pojmenován až podle další Josefovy cesty. Inspekční objížďku po hranici své země zde panovník ještě jednou vykonal roku 1779, třináct let od první návštěvy. Pro putování si však tentokrát vybral ty nejbídnější cesty v horách. A protože panovník si ze svých cest nechával vždy večer dělat podrobné poznámky, dochoval se o trase jeho cesty vcelku přesný popis, zaznamenaný dne 17. září 1779: *„Z Horního Sedla jsme jeli okolo Dolního Sedla po velmi špatných cestách do saského Lückendorfu, kde byl udělaný zásek. Odtud do Petrovic, Heřmanic a Jablonného."* Téměř jistě tehdy tedy projel Císařským údolím, hranice do Saska pak překročil s velkou pravděpodobností u Lvího buku, kde tenkrát vedla jedna z používaných lesních silniček.

Hodně se však změnilo od Josefových časů v Pískovcových horách, zmizeli šafáři, lidové pověsti, staré cesty více zarostly; dokonce i Císařskému údolí se po válce najednou začalo říkat Krásný důl. Jako by lidé chtěli náhle zapomenout na onu slavnou návštěvu. Ale ne tak docela všichni. Horolezci – ten svéhlavý a tvrdošíjný národ – udržoval i v poválečných dobách původní císařské jméno slavného dolu. Od roku 1976 navíc pořádají hrádečtí horolezci i tradiční Běh

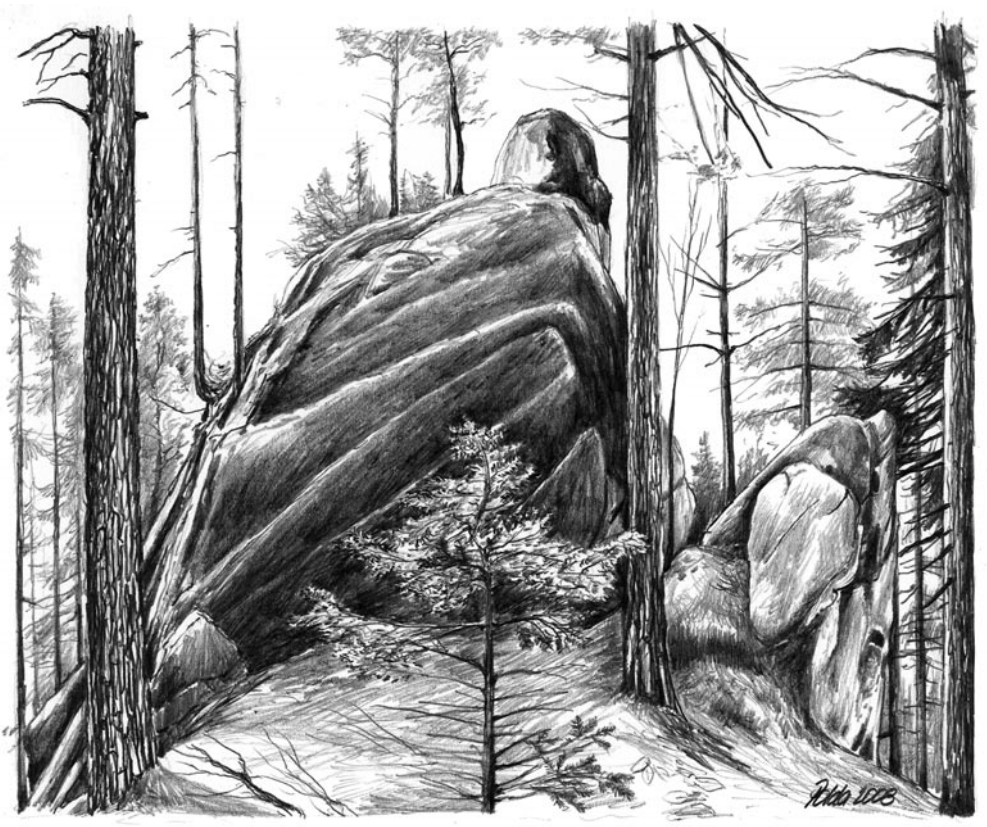

Nejvýše položenou horolezeckou věží Pohádkového dolu je zajímavě tvarovaná Mařenka

Císařským údolím, lesní klání, o němž sami píší s osobitým půvabem horolezcům vlastním: *„Koná se vždy na konci dubna, kdy své síly může změřit celá škála závodníků od těch nejmenších po ty největší. Tratě vedou přes malebné zákoutí místních údolíček a vždy je k dispozici spousta kategorií od 100 metrů. Zlatým hřebem závodů je vždy běh těch nejodvážnějších, kteří změří své síly na 13kilometrovém okruhu. Odměny jsou vždy sladké a startovné je symbolické. Zkuste si s námi udělat krásnou žízeň a trochu se protáhnout! Žízní vás nenecháme umřít!"* Císařské údolí se tak na krátkou chvíli stává krásným závodištěm, na které se žlutými čísly na prsou vyrážejí velcí i maličcí šampióni.

Horolezci si ne nadarmo pro svůj tradiční závod vybrali zrovna Císařské údolí. V něm a v okolních stráních je roztroušena řada lezeckých věží, objevovaných až po druhé světové válce českými lezci. Skály jsou zde rozděleny do čtyř lezeckých oblastí: Pohádkový důl, Hodinářův či Modlivý důl, skály u Výra a skály u Zahrady.

Nejblíže k ústí Císařského údolí jsou skalní věže v Pohádkovém dole, strmém údolíčku táhnoucím se z hlavního údolí k severu. Tři věže tu nesou romantická jména postav z pohádky o perníkové chaloupce: Jeníček, Mařenka, Ježibaba. Čtvrtou skálou je Chaloupka, jejíž jižní stěna – viditelná skrze smrky – skutečně připomíná štít chalupy se střechou z perníku. Na všechny skály v Pohádkovém dole vytvořil v letech 1962 a 1963 prvovýstupy slavný lezec Josef Čihula se svojí ženou Věrou.

K Chaloupce se lezci vrátili na přelomu 80. a 90. let dvacátého století, tehdy zde Milan Kulda a Petr Slanina řečený Špek vytvořili další čtyři velmi náročné cesty – *Zvonivé blůz*, *Loupání perníčku*, *Neználkovu variantu* a extrémně těžkého *Prodavače perníku*, vedoucího kolmo vzhůru přímo hladkým štítem Chaloupky.

Výše je ve strmé stráni členitá a vysoká Ježibaba a těsně vedle ní pak krásně tvarovanými sosnami obklopený Jeníček – s největší pravděpodobností úplně první oficiálně vylezená věž v Pohádkovém dole – Čihulovi ji zdolali již v roce 1962, kdy vylezli kromě normální cesty i těžkou *Údolní spáru*. Třicet let nato tu opět Špek se svými druhy Votýpkou a Kuldou vydrtil šíleně těžké cesty s drsnými názvy *Tupej nůž*, *Na lopatu sedni* či *Zkouška řezem*. Vedlejší Ježibaba je dostupná lehkou normálkou; Joska Čihula zde ale vytvořil ještě roku 1963 *Gymnastickou cestu* pátého stupně obtížnosti, na jeho lezeckou slávu pak navázali v říjnu 1992 Špek s Vráťou Votýpkou stejně náročnou *Atletickou* a o stupeň lehčí *Turistickou cestou*.

Nejvýše položenou věží Pohádkového dolu je Mařenka, vylezená roku 1962 společně s Jeníčkem manželi Joskou a Věrou Čihulovými. Zdolali ji tehdy nejen vcelku nenáročnou normálkou, ale vylezli si ji i pětkovou *Severní cestou* a následně sám Josef Čihula zdolal i náročnou *Západní stěnu* sedmého stupně obtížnosti. Tři desetiletí čekala pak skála na další tvůrce nových cest – až poté nastoupila Špekova parta a prostoupila ve skále několik pro běžného lezce opravdu strašidelných cest: *Šup sem, Šup tam* a nejtěžší devítkovou *Buchta je vůl*.

Skály v Pohádkovém dole poté osaměly a začaly silně zarůstat okolním lesem; ještě před pár lety z cesty viditelná Chaloupka se ponořila do stále hustšího mlází. Lesní bujnost za pár let zaklela pohádkové skály do zeleného závoje zapomnění. Sedím si v něm a čekám u pískovcové stěny na soumrak, kdy švitoření a pípání lesních ptáčků zesílí tak, že zaplaší podvečerní ticho.

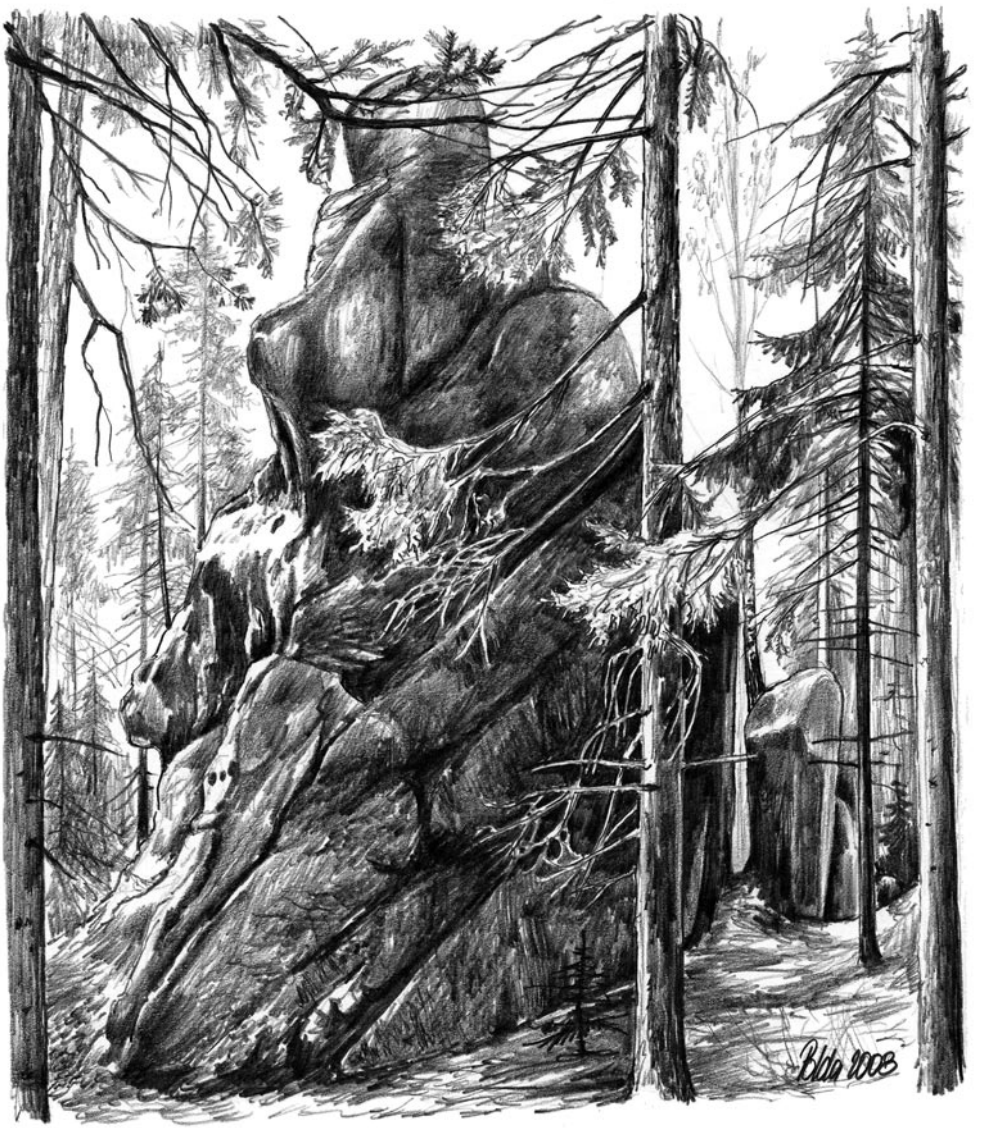

Skalní útvar Ježibaba opuštěně čeká na nové dobyvatele na dolním okraji dolu

Nejprudší podvečerní léto přilétlo do ulic Oybina. Vzduch se tetelil a měnil povrch zmrzlin v rukách nejmenších výletníků ve voňavé vanilkové a čokoládové čůrky. Kamenná dlažba žhnula a v okénku domu pod hradem se ospale opíral o pult prodavač bratwurstů, pečených buřtíků. Hosté klimatických lázní se však vytratili – chladili se v okolních zahradních restauracích a v parcích u jezírek. Vypadalo to, že vedro stále více sílí. Vzduch byl napjatý k prasknutí. Černé mraky se v nejvyšších vrstvách oblohy valily z nitra Horní Lužice směrem k české straně hor. Trpěl jsem vedrem. Z toho nemůže přijít nic dobrého, říkal jsem si. Dneska zmoknu a budu ze skal prchat před blesky. Ale přesto jsem před cestou za dolinami a pískovcovými útvary na severním a západním okraji oybinských lázní ještě zašel do Hradního sklípku. Do onoho krásného hrázděného Burgkelleru, oblíbeného oybinského hostince ležícího těsně při schůdcích, po nichž vede nejstrmější cesta ke kostelíku a klášteru. Zajímavostí Burgkelleru je, že má ve štítě vykládaném břidlicí dvojhlavého orla, připomínku rakousko-uherského císařského znaku doplněného na prsou o štítek v zelenobílých saských barvách. Bůhví jak a kdy se dostal do Horní Lužice coby častý symbol králů střeleckých soutěží pořádaných kdysi téměř v každé vsi u příležitosti posvícení. V té hospůdce u velké pískovcové skály mají vynikající černé pivo z pivovaru v blízkém Eibau, onu hornolužickou „černou magii“, po které se zatočí hlava. V ukrutném dusnu jsem jí vypil dvě orosené sklenice a běžel výše do skal skrze úzké údolí zvané Jasanový důl čili Eschengrund, kde teče dřevěnou strouhou i ve velkém parnu stále čilý pramínek čisté vody.

Skály v Oybině

Schuppenberg je kopec o deset metrů vyšší než nejvyšší skála vrchu Oybin, která měří přesně 514 a půl metru. Přesto je však možné jej považovat za jakéhosi mladšího bratříčka sousedního krále oybinského údolí – kopce s ruinami hradu a kláštera. Normální cesty k jeho vrcholu nevedou, vrch ale obklopují na úpatí hned čtyři velmi frekventované cesty – na severu je to *Poetenweg* (Cesta poetů), na západě pak *Thomasweg* (Tomášova cesta), na jihu *Ritterweg* (Rytířská cesta) a konečně na východě výstupová pěšina spojující Louku elfů s oybinským hradem. Po všech každý den proudí stovky, možná tisíce turistů, ale téměř nikdo z nich vůbec nepomyslí, že by se vydal k vrcholu Schuppenbergu. Nejsem si dokonce jistý, jestli se sem vůbec může normální turista vydat, řada cest v Žitavských horách je zakázaná z důvodu ochrany přírody, nicméně krokům vandráka tu nic v cestě nestojí. Na Schuppenbergu nic není, to je pointa celého poselství, je tam jen pár skal, což v Oybině není nic cenného, a pak klid, který tu vzácný naopak je. Potkat tu lze jen horolezce, kteří navštěvují *Märchenturm* (Pohádkovou věž), na kterou vede hned dvanáct výstupových cest. Nejstarší z nich je čtyřková *Stará cesta*, kterou vylezli 16. září 1951

E. Seeliger, H. Keil, W. Götze a H. Haufe. Na východním okraji Schuppenbergu je překvapivě divoký kraj, malá pěšinka se tu téměř neznatelně řítí do údolí mezi skalními bloky. Přímo na protějším oybinském kopci je vidět hostinec a ruiny katedrály. Na Schuppenbergu je pusto, ale přesto je odsud slyšet téměř každé slovo nesoucí se údolíčkem z bitevního pole návštěvnických hord naproti. Kdo sestoupí z Schuppenbergu, vpadne přímo mezi davy lidí vystupujících po schůdcích nahoru ke hradu. Tam stojí dvě velmi známé skalní věže – *Burgwächter* (Strážce hradu) a *Faßspitzel* (Soudková špice).

Na Strážci vytvořili horolezci prozatím celkem devět cest, lehkou tzv. *Starou cestou* jej poprvé v roce 1951 zdolala stejná lezecká parta, která poprvé sportovně dobyla i Pohádkovou věž na Schuppenbergu. Soudková věž stojí přímo u cesty, nedaleko skalní branky, kterou prochází cestička vzhůru. Byla vylezena až o 13 let později než Strážce; teprve na podzim 1964 zde C. Westermeier, W. Klinger a A. Herzog vytvořili nejlehčí *Starou cestu*. Důvod je prostý – i ona „normální" cesta je zde klasifikována stupněm VIIa, který tento skalní útvar činí pro sváteční lezce nedostupným a odsuzuje je k pouhému okounění odspodu a obdivování oblých tvarů Soudkové věže. Žádná z cest na ni totiž není lehčí jak sedmička. Vůbec nejtěžší výstup, nazvaný příznačně *Zapfhahn* (Pípa), tu v květnu 1998 vytvořil lezec Michael Urban – jeho výkon byl klasifikován stupněm obtížnosti IXa.

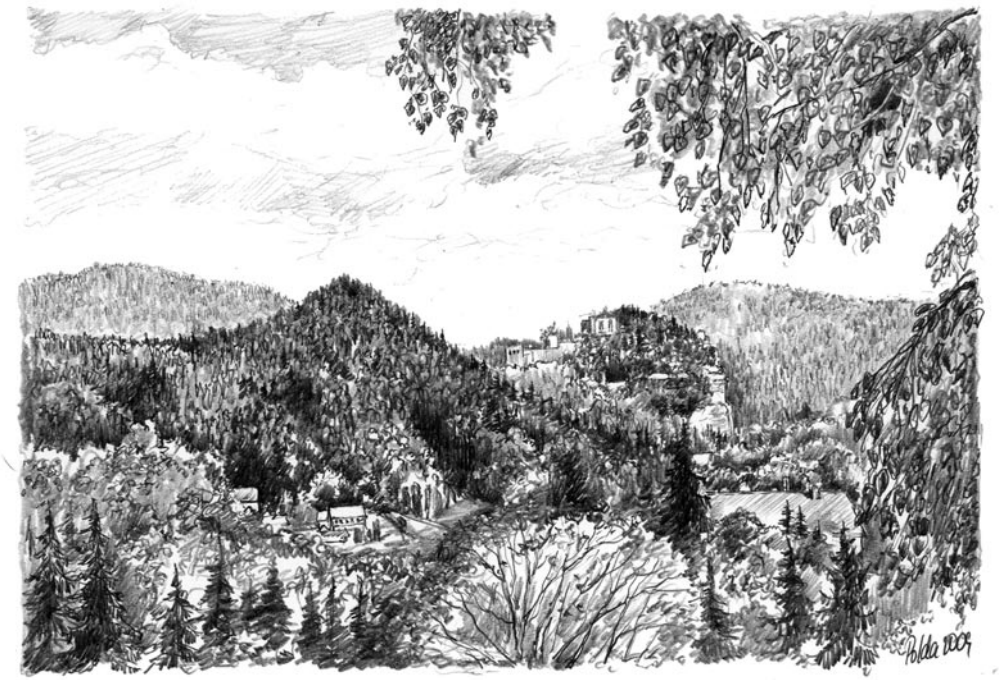

Špičatý vrch Schuppenberg je trvale ve stínu vedlejšího slavného Oybina

Na této straně oybinského vrchu se nachází ještě celá řada dalších významných horolezeckých věží, z nichž na některých se – bez nadsázky řečeno – zrodili nestarší lezci celých Lužických hor. Od skalního masivu, na němž stojí ruiny klášterních budov, oddělily deště, mrazy a větry řadu útvarů, které nesou slavná jména – *Totenturm* (Smrtka), *Bewachsener Turm* (Zarostlá věž), *Morsche Zinne* (Práchnivé cimbuří), *Glöckner* (Zvoník), *Glocke* (Zvon) a *Schluchtwächter* (Strážce průrvy). Většina z desítek cest na ně byla vytvořena až po druhé světové válce, ale je zde i několik výstupů, které se jako přelomové dostaly do vlastivěd. Připomeňme zejména výstup – spíše přeskok – dnes již neznámého polského artisty, který roku 1837 skočil ze skalního okraje na vrchu Oybinu na blízkou skálu Schluchtwächter, vztyčil tam kříž se svým jménem a zase přeskočil zpátky. Historie jeho na svou dobu obdivuhodný výkon zaznamenala jako vůbec první sportovně čisté horolezecké dobytí skalního útvaru ve zdejších horách!

Na řadu skal na severním okraji kopce Oybin navazuje doslova šňůra dalších útvarů, která se táhne podél východní a jižní strany vrchu prakticky až ke Svatebnímu kostelíku, baroknímu chrámu, stojícímu při schodech vedoucích na hrad od hospody Burgkeller. Zde jsou slavné věže Severozápadní dvojče a Jihovýchodní dvojče, obě dobyté trojkovými *Starými cestami* již roku 1910 lezci E. Schulzem a H. Knoblochem. Na první z věží vylezl slavnou osmičkovou cestou *Reginakante* (Reginina hrana) roku 1955 známý horolezecký taškář Georg Hilse. Většina zbylých cest byla na obou skalách vytvořena až v 80. a 90. letech a málokterá je tu lehčí jak sedmička či osmička. Tahle strana Oybina je mezi lezci prostě po léta považována za terén pro „velký kluky". Já proto jen stojím při úpatí v houští a závistivě koukám na partu v barevných oblečcích, která se zrovna dere k vrcholu devítkovou cestou, příznačně nazvanou *Strapaze*, což zde nelze česky prezentovat jinak než prostě jako Štrapáce.

Jižní strana vrchu Oybina je tvořena obrovským masivem z rozbrázděného pískovce, který je rozdělen do tří lezeckých útvarů – *Falkennest* (Sokolí hnízdo), *Zuckerhut* (Homole cukru) a *Rabennest* (Krkavčí hnízdo). Lezecké cesty zde nemají klasický vrchol a končí při Okružní cestě, po níž návštěvníci obcházejí celý vrchol Oybina. Sokolí hnízdo je zajímavé tím, že úplně vlevo téměř nahoře se v jeho skalní stěně nachází zvláštní výčnělek z jiného pískovce, který připomíná lidskou postavu. Horolezci byl tento malý útvar pokřtěn jménem *Madonna*. Na skalní stěnu vede dnes 21 popsaných výstupů, vesměs se jedná o samé sedmičkové a těžší výstupy, výjimku tvoří snad jen pětkový *Bahnhofsrinne* (Nádražní žlábek), z něhož lezci vidí přímo pod sebou oybinské nádraží, které ze skály vypadá jako malý železniční model s titěrnými parními mašinkami.

Dvacet hodně těžkých cest vede i na vedlejší Homoli cukru. Nesou proto jména, která nepřekvapí svojí jízlivou drsností: *Úplně chlípná varianta*, *Karneval*,

Tanec smrti či *Balet koster*. Lezci, kteří se pustí do smrtelného boje se zdejšími osmičkovými a devítkovými výstupy, musí prostě být trochu cyničtí a tvrdí chlapíci. Českého návštěvníka mile potěší název jedné z cest – sedmičkového výstupu vytvořeného v září roku 1969 Dieterem Donathem a Ulrichem Miegelem a pojmenovaného česky *Žlab*. Těžko říci proč, možná svobodomyslní horolezci přátelící se s českými horaly zpoza hranice zrovna v té době tímto hezkým gestem chtěli uctít první výročí vpádu okupačních sil do sousední země. Každopádně je dnes humorné, že většina průvodců název uvádí bez háčku a němečtí lezci jej pak čtou komicky jako *Clab*.

Poslední skálou je Krkavčí hnízdo, poprvé na ně v létě 1956 vylezl Georg Hilse. Západně od úpatí skály se nachází do skalní stěny pečlivě vytesaný kříž nesoucí jméno Paul Berndt s letopočty 1908 a 1938. Prozatím se nepodařilo zjistit, zdali tento pěkný pomníček připomíná smrt mladého horolezce, pád z vrcholu Oybina či jen nějakou jinou nešťastnou událost. Kousek pod křížem je jeden z nejpěkněji tvarovaných malých skalních útvarů v okolí – slavná Rukavice čili *Handschuh*, tvarově opravdu připomínající palčák.

Na sever a západ od lázní Oybin je ještě několik dalších zajímavých skalních věží, ve srovnání se skalami okolo kopce s hradem ovšem vyhledávaných pouze fanoušky osamělého lezení. Za zmínku snad stojí *Förster* (Lesník) v Jasanovém dole, vylezený poprvé roku 1965, či blízká *Bergwachtturm* (Věž Horské služby), nacházející se výše ve stejném údolí. Kousek nad ní se vypíná vyhlídka *Ludwigshöhe*.

Špatně čitelná tabule z bílého mramoru zde dodnes připomíná, že byla zřízena pro potěchu z výhledu již roku 1881. Tehdy ji také pojmenovali po Ludwigu Haberkornovi (1811–1901), váženém muži, který byl v letech 1857 až 1886 starostou Žitavy. V té době tomuto bohatému městu patřilo celé oybinské údolí a okolní lesy a hory, nedaleko od vyhlídky to dodnes připomínají bachraté hraniční kameny s velkým písmenem „Z“ a letopočtem 1831.

Ve vedlejším údolí *Dachslöcher* (Jezevčí díra) je pak skála *Dachskanzel* (Jezevčí kazatelna) a dále k severu v *Mücklochu* (Komáří díra) pak útvar *Verborgenes Horn* (Skrytý roh). Obě byly pro lezectví objeveny až po druhé světové válce. Překvapivý a úžasný klid v opuštěné Komáří díře hlídá na jejím dolním okraji ještě štíhlý Strážce, nevysoká věžička. Nedaleko odsud jsou na křižovatce dvou výletnických cest *Thomasfelsen* (Tomášské skály) či postarodávnu *Thomassteine* (Tomášské kameny), jejichž jižní věž má tvar, který silně připomíná profil hlavy indiána.

Severně od Tomášských skal vedou cesty na kopec *Pferdeberg* (Koňský vrch), 545 m, na jehož severním okraji se kdysi nacházela oblíbená Mariánská chatka a vyhlídka na Töpfer. Dnes se z ní dochovaly jen ve skále vytesané schůdky a z pískovce vyzděná zídka s letopočtem 1880 a neznámými iniciálami *PfFGD*. Na jižním úpatí Koňského vrchu jsou také dva velmi pěkné skalní útvary – maličký *Däumling* (Paleček) a vedle něj bařtipánská *Däumlingswarte* (Palečkova stráž).

Za úplně poslední skalou se překvapivě musíme vrátit přímo mezi domky Oybina. V Lisztově ulici tam vedle stříbrného smrku stojí na zahradě domu dr. Grunera tři metry vysoká *Geburtstagsspitze* (Narozeninová věž). Na vrcholu má řádnou knížku pro zápisy lezců a železný slaňovací kruh. Tato šestnáctitunová skála původně stála nedaleko při Tomášově cestě a byla na toto místo

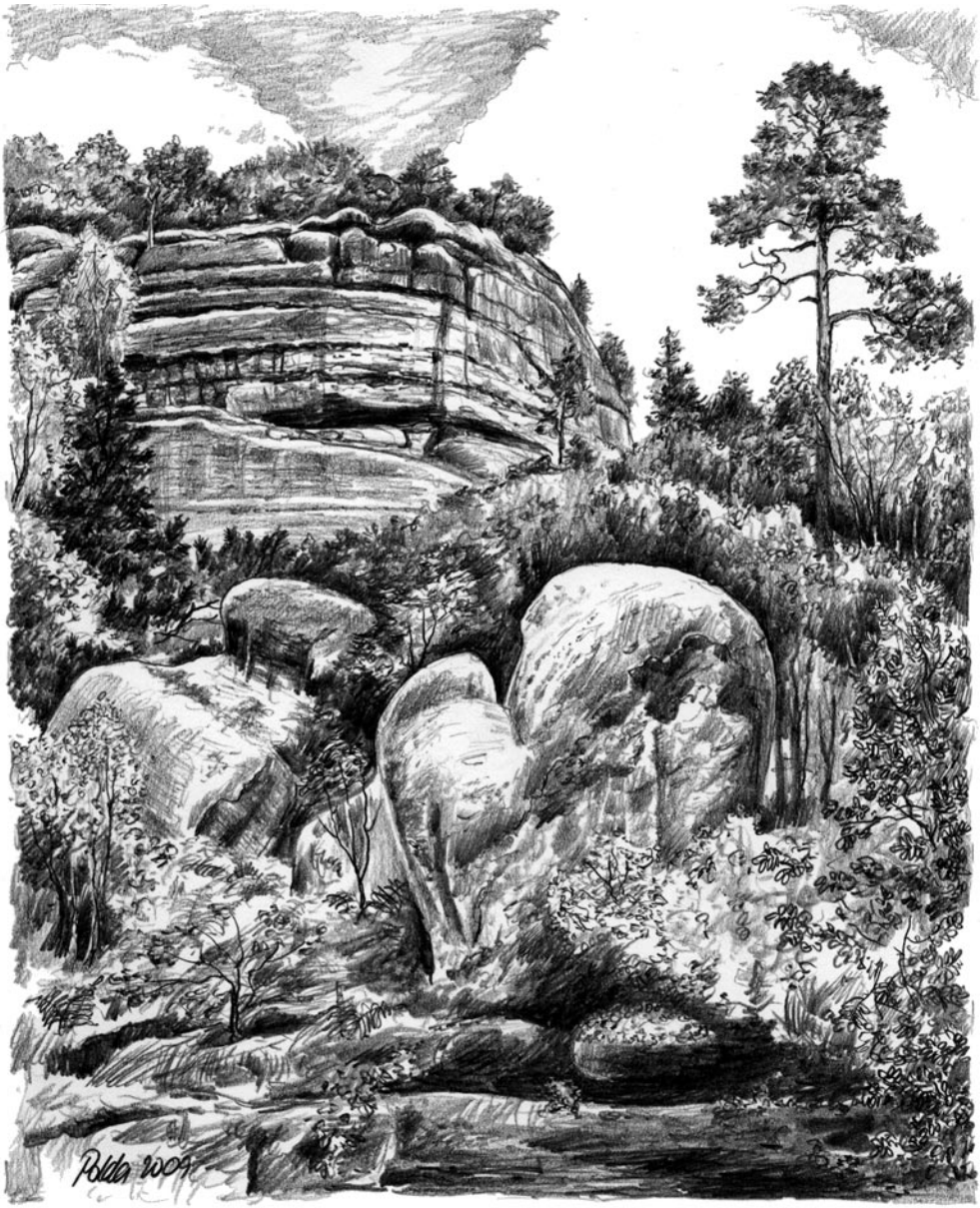

Skalní útvar Rukavice (Handschuh). Podobné útvary se nacházejí i nad Krásným dolem v české části hor, kde však unikají pozornosti výletníků.

roku 1976 nepozorovaně přenesena přáteli ze žitavského horolezeckého spolku coby „nejtěžší dárek“ k šedesátým narozeninám hory milujícího jubilanta v době jeho dovolené. Cedule u ní dodnes pošťuchuje výletníky, kteří náhodou zabloudí do Lisztovy ulice: *„Stará cesta je zhruba 5. stupně obtížnosti. Přesto, jednou ji zkuste!“* Připadalo mi divné lézt na tak malou jednoduchou skálu v zahradě, přesto jsem to zkusil. Hohó, toho třímetrového pískovcového skřítka mezi oybinskými domy jsem neměl podceňovat. Spadl jsem už z prvního metru jako shnilá hruška....

Na okraji Oybina při *Talweg* (Údolní cestě) stojí nenápadný domek č. 11 nesoucí stříbrnou pamětní desku, která připomíná slavného obyvatele horské vsi – dr. phil. Alfreda Otto Carla Moschkaua. Z blyštivé cedule na nás hledí vousatý stařík s brejličkami, ale zahledíme-li se do jeho tváře lépe a pozorněji, zjistíme, že podle očí a výrazu tváře musí jít o vcelku mladého muže, který se možná svým vzhledem snaží jen navodit důstojnost a moudrost starých. Neměl to ale zapotřebí – nebylo snad nikdy v Lužických horách zajímavějšího člověka, než byl muž s podivným jménem Moschkau, které mohlo odkazovat i na dávné slovanské předky.

Příběh muže z domku pod oybinskými skalami je opravdu jedinečný až fascinující. Alfred Moschkau se narodil 24. ledna 1848 v blízkém městečku Löbau, ve starém srbském Lubiji, v rodině zvěrolékaře Karla Augusta Moschkaua. Vystudoval tamní školu, poté obchodní školu v nedalekém *Bautzenu* čili Budyšíně a pokračoval na drážďanské polytechnice a akademii umění. V roce 1868 se usadil jako obchodník v Drážďanech, ale již tři roky nato se stěhuje do Oybina, kde začíná působit jako spisovatel a mnohaoborový vlastivědec. Jeho zájem, píle a neustálé studium, to vše jej přeřadilo od amatérů k akademikům – a roku 1873 dokonce získává v zahraničí doktorát filosofie. V té době již čile koresponduje s tehdejšími veličinami vědeckého života včetně slavného Charlese Darwina. Svůj život Moschkau ale bytostně spojil s Oybinem a jeho okolím. Se samotnou skálou ozdobenou romantickými ruinami hradu a kláštera se sžil natolik, že zde roku 1879 založil museum a po roce 1883 zde dokonce také bydlel. Když pak v Oybině 27. května 1912 zemřel, byl pochován – jak jinak – na horském hřbitůvku vedle klášterní katedrály.

Moschkau byl postavou vpravdě renesanční a ve své době dalece překračující tehdejší saské, ale i evropské horizonty. Nejen komunikace s vědci světového významu, ale i obrovský rozsah jeho aktivit jej řadí k nejvýznamnějším osobnostem zdejší krajiny a nemělo by se na něj rozhodně zapomínat. Byl nejen známým muzejníkem a historikem na Oybině, ale i autorem celé řady vlastivědných publikací o české a německé straně Lužických hor. To by ještě nebylo nic moc divného, kdyby vedle toho nebyl i obchodníkem, politikem (mimochodem, byl to on, kdo v roce 1883 prosadil v saském zemském sněmu stavbu úzkokolejky ze Žitavy na Oybin), ale také jedním z prvních fotografů, homeopatických lékařů, sběratelů památek na literáty Gotheho, Schillera a Körnera.

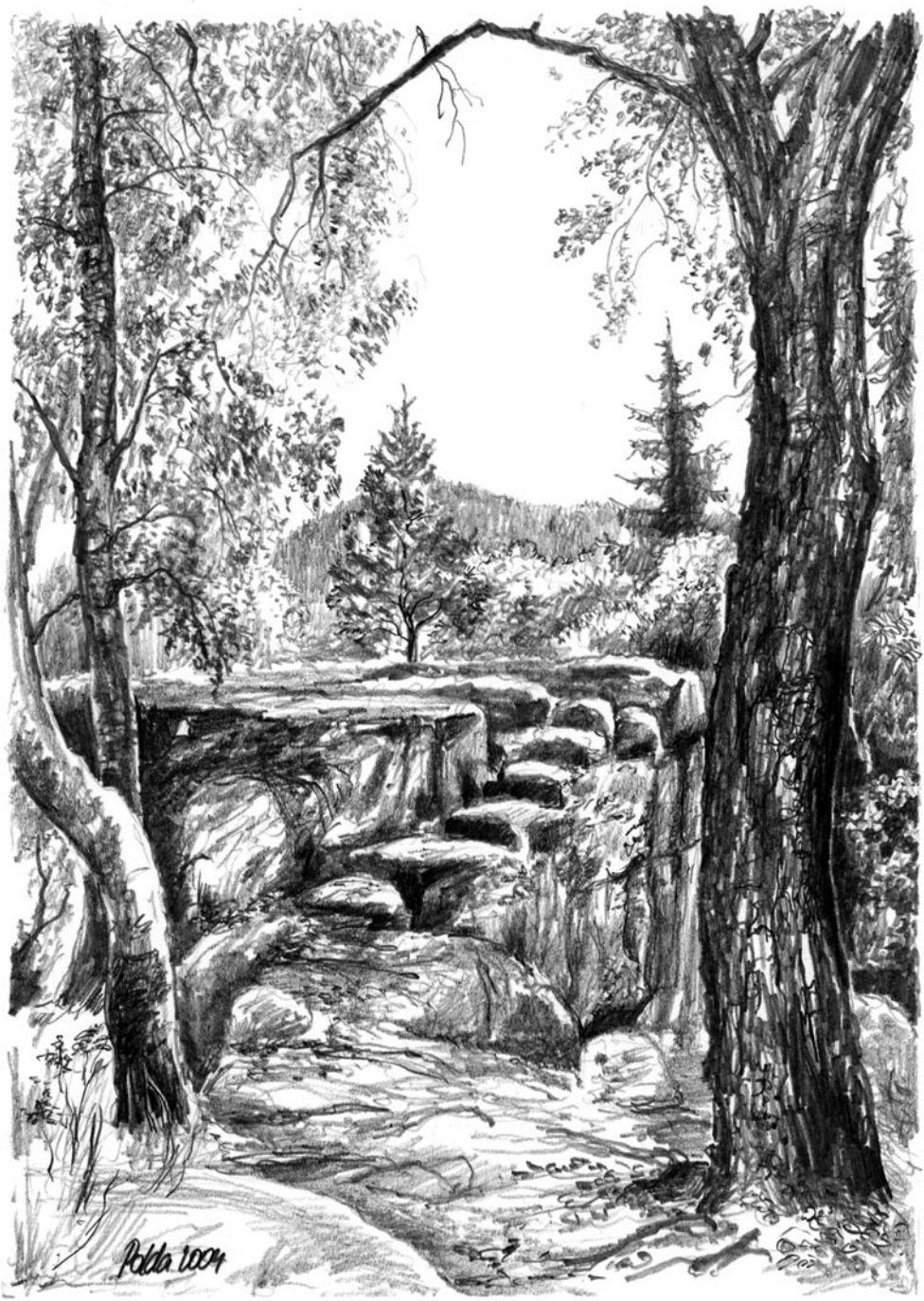

Opuštěná skalní vyhlídka na Pferdebergu připomíná nejromantičtější časy objevování zdejší krajiny v 80. letech 19. století.

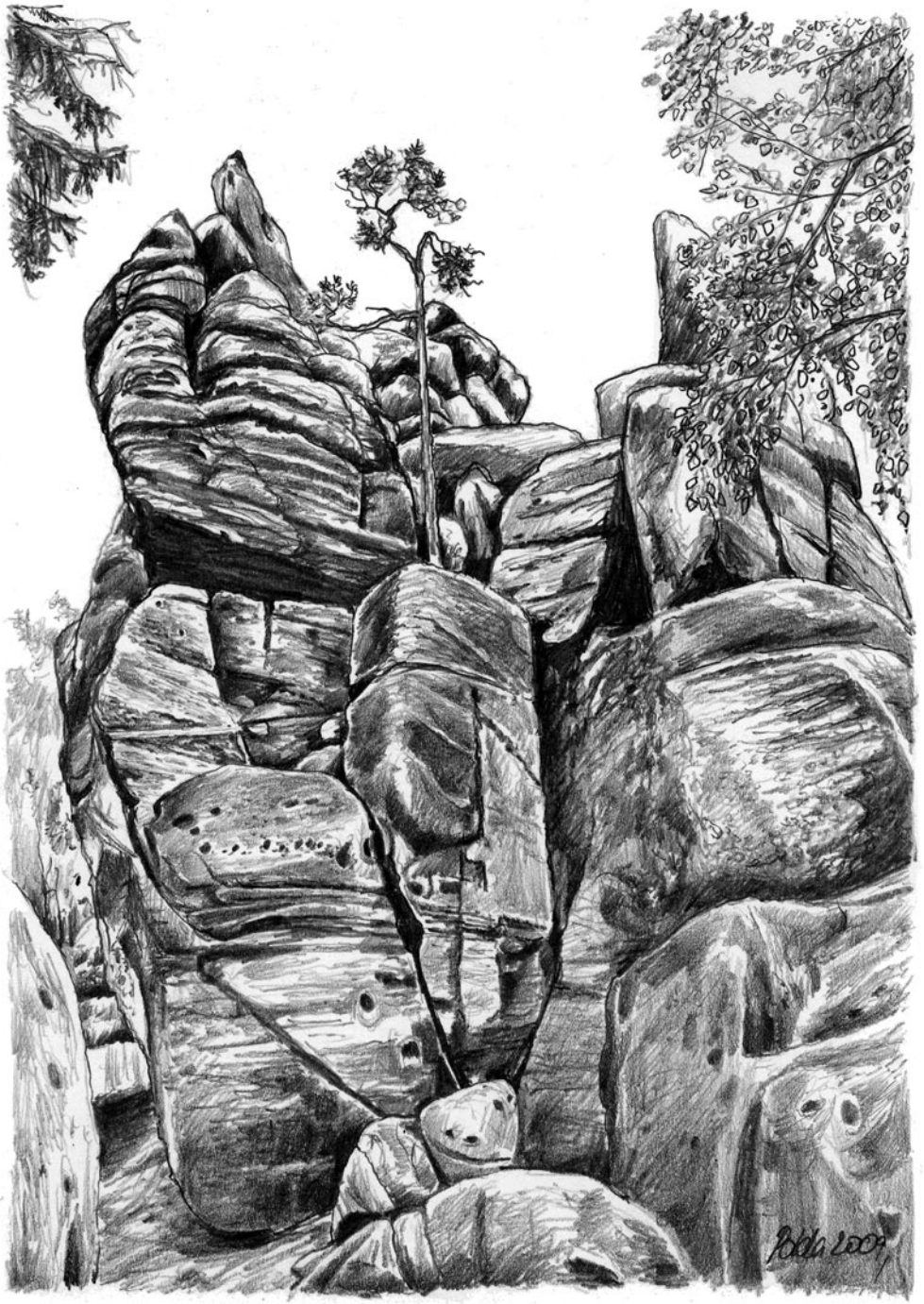

Nesmírně členitá je skalní skupina Gratzer Höhle, zdvihající se vysoko v kopci na východ od Teufelsmühle. Mezi skalními bloky je řada úzkých průlezů a jeskyněk.

Patřil také k zakladatelům horských spolků, ochráncům památek a především – filatelistům. Alfred Moschkau v dobách, kdy žil v Drážďanech, přičichl k tehdy se rodící filatelii, respektive byl jedním z jejích zakladatelů. Podílel se na prvních výstavách známek a poté byl dokonce dlouholetým předsedou celoněmeckého filatelistického spolku. A to není zdaleka všechno – na hrobě v areálu oybinského hřbitova, v němž leží dodnes se svojí druhou ženou Minnou, je vedle dnes poněkud tajemného titulu královského saského komisionálního rady Alfreda Moschkaua, rytíře ruského řádu sv. Stanislava a rakouského řádu císaře Franze Josefa napsáno také to, že byl podporovatelem progresivních metod pohřbívání. Málo bývalo takových postav ve zdejších horách, žádný jiný se nikdy nerozhodl žít i snít své věčné sny v oybinských ruinách.

Nad rodným domem oybinského génia se vysoko zdvihají mohutné skály, které tvoří východní svahy Ameisenbergu neboli Mravenčího kopce. Symbolicky ve vztahu k Ďáblovu mlýnu v údolí je pojmenovaná skála *Teufelskanzel* (Čertovská kazatelna). Nejslavnější věží je tu ovšem Zapomenutá (*Vergessener Turm*), na niž vede celkem šestnáct výstupových cest, některé z nich také mají „čertovská" jména – například *Teufelsleiter* (Čertův žebřík) či *Pfui Teufel* (česky asi nejlépe vyjádřené slovem Fujtajbl, které skutečně vzniklo z těchto německých slov); *Starou cestu* zde již v srpnu 1937 prostoupil lezec Max Zimmer. Poblíž jsou pak další, méně významné věže – *Oybintalwächter* (Strážce oybinského údolí), *Wildschütz* (Čarostřelec) a *Ameisenjungfer* (Mravenčí panna). Výše na Mravenčím kopci pak začíná skalní kraj, jehož vrcholem je hezké Skalní město (*Felsenstadt*) a vyhlídka *Bastei* (Bašta). Na tomto kopci se ale také nachází jeden z posledních opravdových skalních hřibů v celých Žitavských horách. Po zřícení skály Houba nad Bílým potokem je to dnes asi nejkrásnější útvar pískovcové mykologie vzniklé zvětráváním. Více k severu je pak turisticky, nikoliv snad lezecky významný útvar *Robertfelsen* (Robertovy skály) a pod ním pak *Einsiedlerstein* (Poustevnický kámen). Jeho jméno se pojí s mohutným kamenným křížem, který dnes stojí u Teufelsmühle, ale byl na toto místo přesunut dodatečně od nedalekého domu Einsiedel, kde kdysi připomínal poustevníka zavražděného zde roku 1670. Podle jiné pověsti má být také památkou na potyčku mnicha s čertem.

Na opačné straně údolí se nad *Teufelsmühle* zvedá veliká a mocná skalní skupina složená z útvarů *Gratzer Steine* (Gratzovské kameny) a *Gratzer Höhle* (Gratzovské sluje), *Gratzer Zinnen* (Gratzovská cimbuří) a *Gratzer Felsen* (Gratzovské skály). Jde o jedno z nejvíce mystických míst celého oybinského okolí. Podle pověsti získaly tyto skály své názvy podle bohaté žitavské obchodnice Grätzové, jejíž manžel držel výnosný pivovar v Innere *Weberstraße* (Vnitřní Tkalcovská ulice). Obchodnice ale skončila zle – podle tradice se měla utopit ve studni na dvoře jejich domu. Duše tragicky zahynulé pak dlouhá léta nemohla dojít klidu, a proto ji její příbuzní nechali zaklít žitavským katem do skal nad oybinským

údolím. Žitavský mistr popravčí tehdy neposednou duši zavřel do přihrádky její šperkovnice a tu skryl na tajném místě ve skalách plných děr, jeskyněk a průchodů. Vypráví se, že kdo šperkovnici najde a otevře, nejenže vysvobodí zakletou duši, ale také nalezne nesmírný poklad.

Horolezci každopádně považují skalní skupinu podle nejvýznamnější skály někdy souhrnně nazývanou Gratzovské sluje za poklad mezi skalami. Na jednotlivé útvary zde vedou desítky lezeckých výstupů. Jen na Gratzer Höhle je to nějakých sedmdesát pět cest nebo jejich variant, přičemž nejstarší jsou z 60. let 20. století a poslední pak z přelomu tisíciletí.

Na severovýchodní straně skal je osamělá skála připomínající v lesním tichu mohutnou kamennou postavu. Jedná se o skalní věž zvanou *Krumme Tante* čili Hrbatá teta. Celkem pět cest vede k jejímu vrcholu, dobytému poprvé lezci M. Eichlerem a O. Frenzelem již 8. května 1910. Nejtěžší z nich má hezký název – *Mann oder Memme* (Chlap nebo baba) a je klasifikována strašlivým stupněm obtížnosti IXc. V říjnu 1994 ji vylezl odspodu jištěný Jörg Sommer.

Další skály se nacházejí nedaleko od Gratzer Höhle na severním svahu kopce Malý Töpfer (*Kleiner Töpfer*). Na rozdíl od často navštěvovaných věží se zakletou bludnou duší sem ovšem dorazí zbloudilý turista či vášnivý horolezec opravdu jen párkrát do roka. Jsou tu čtyři významné věže – *Zackenkrone* (Koruna), *Bergkanzel* (Kazatelna), *Xenon* či *Graues Horn* (Šedivý roh) a *Einsamer Turm* (Osamělá věž). Lézt se zde začalo již před válkou, ale většina cest zde byla vylezena v 80. a 90. letech 20. století, kdy se nové generace horolezců snažily najít svoje nové lezecké terény. Na Kazatelnu celkem čtyři cesty udělali dokonce i čeští lezci Karel a Miloslava Bělinovi. V německých průvodcích jsou jejich názvy půvabně zkomoleny na *Kovyto* a *Vzhůru srdce*. Západní strana skupiny je tvořena dvěma hlubokými, strmými a zarostlými dírami nazvanými *Winterlöcher* (Zimní díry). Plazil jsem se jimi nedávno v největším vedru, skrze husté smrčiny, stezkami, kterými léta přede mnou prošla jenom zvěř. Stoupal jsem jednou z děr a náhle se ve skalní stěně objevila sloní hlava, útvar barvy a tvaru v nejvyšším stupni dokonalosti. To zvíře mohlo ze Zimních děr rovnou odkráčet do zoologické zahrady. Když jsem si ale stoupl o dva kroky dále, ten úžasný úkaz okamžitě zmizel. Takovou moc mají skály v pomíjivém napodobování reality.

Na jižním okraji Oybina jsou v lesích ještě tři skupiny významných skal. Známý je *Wetterstein*, jehož jméno je patrně možné přeložit jako Bouřkový kámen – osamělá skála ve smrčí za velkým a dnes již beznadějně opuštěným rekreačním velkostřediskem. Skála hezkého vzhledu byla vylezena poprvé roku 1922, od té doby na ni bylo vytvořeno dalších patnáct cest. Jedna z nich připomíná českého lezce Milana Černého (*Milan-Černý Gedächtnisweg*) a vytvořili ji zde v roce 1973 lezci F. Leupolt a F. Richter. Pár set metrů od něj směrem jihozápadním je pak v houštinách dlouhá skála *Lokomotive* (Lokomotiva), svým tvarem připomínající železného oře ovšem pouze při pohledu z protějšího Oybina. Přímo při silnici do části Hain je pak věž *Emporturm* (Vzhůru) se třiceti

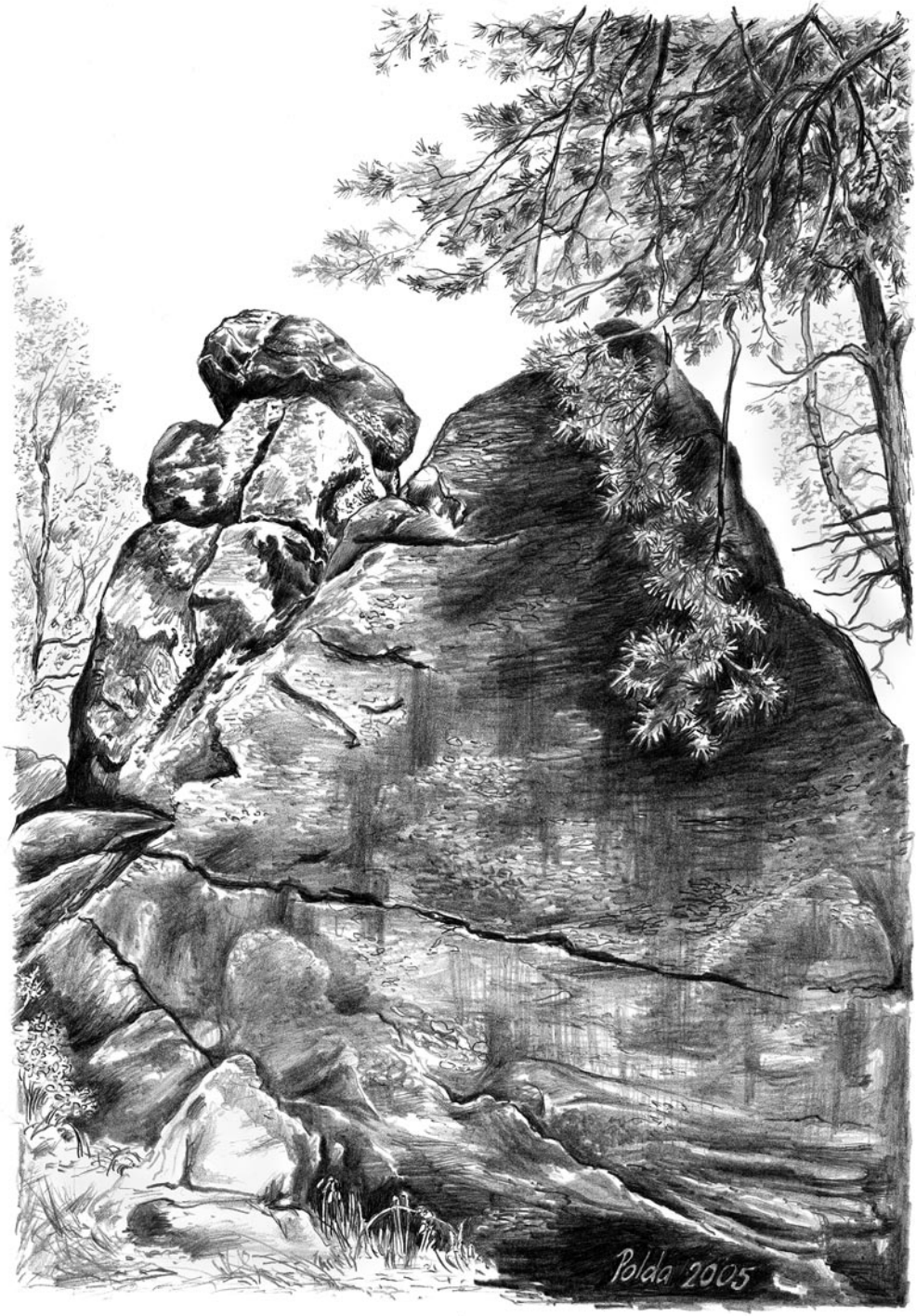

Robertova skála na Ameisenbergu vyvolává v okolo jdoucích turistech touhy stát se horolezcem

Jedním z nejkrásnějších skalních útvarů celých Lužických hor je hřib na Ameisenbergu

lezeckými cestami, oblíbenými zejména v 60. a 80. letech 20. století, a vedle pak Horní a Dolní Bienenhaidštajn (*Oberer* a *Unterer Bienenhaidstein*).

Kousek dál se za silnicí při značené cestě nachází rozsáhlá skupina skal okolo Jubilejní věže (*Jubiläumsturm*), poměrně těžké skály vylezené drážďanskými lezci někdy okolo roku 1910. Je spojená s útvarem Sloní hlava (*Elefantenkopf*) vylezeným poprvé roku 1924 Walterem Barthem. Nedaleko od nich jsou dvě malé skalky – *Eisbär* (Lední medvěd) a *Ameise* (Mravenec), tvarově poměrně věrné svým jménům. A jako mocné stráže stojí na obou dvou stranách lesní cesty obrovské skály *Waldtorwächter* (Strážce lesní brány) a *Hoher Rosenstein* (Vysoký Růžový kámen). Ten je společně s členitým *Hauptrosensteinem* (Hlavním Růžovým kamenem), *Rosenspitze* (Růžovou špicí) a *Rosenstumpf* (nejspíše Růžovým kuželem) pojmenován podle zvláštní silně narůžovělé až červené barvy pískovce, způsobené – podobně jako na blízkých Kelchsteinech – přítomností sloučenin železa v kameni. Rosensteiny jsou tradičními cvičnými skalami oybinských horolezců, kteří to sem mají opravdu jen pár kroků zvečera po práci. Mějím je, když se vracím z poslední pouti za skalami v okolí Oybina. Po celodenním trmácení po skalách dychtivý po buřtech s pálivou bautzenskou hořčicí ze stánku pod hradem.

Moje vůbec první setkání s Kelchsteiny – růžovými a pro oybinskou část Žitavských hor takřka symbolickými skalami – nebylo vůbec horsky romantické. Žádné putování mlžnými lesy, žádné rozjímání v letním slunci s holými holeněmi, v sandálech, s kožené brašnou a svazkem mrkví, tím jídlem asketických horolezců, které já ovšem nosím tak zřídka. Skoro se mi o tom až nechce mluvit, ale nechť... Bylo to opravdu mastňácké: jel jsem tehdy ještě s jedním významným a nehubeným činovníkem euroregionálních úřadů z nějakého jednání kdesi hluboko v Horní Lužici, dnes již dávno zapomenutého, ale o to více vysilujícího; ve velkém černém autě dva černé obleky, černé aktovky, černé obličeje. Černou zachmuřilost nerozjasňovaly ani bílé košile a hedvábné kravaty. Projížděli jsme vesničkami a míjeli hrázděné domky, zelená pole a větrné mlýny; blížili jsme se k horám. Na zadním sedadle si mezi papíry hověla snad jediná naděje na rozveselení toho dne: víceméně náhodně zakoupená šiška lužického salámu s ušlechtilou bílou plísní na povrchu. Beze slova jsme projeli Žitavou a zamířili výše do hor ze zcela prozaického důvodu: chtěli jsme najít někde u silnice místo, kde šišku rozřežeme a sníme!

Vystoupili jsme až v lese kus nad Oybinem, u Kelchsteinů – podivuhodných skalních palic z růžového pískovce, které jsem kupodivu nikdy předtím nenavštívil. Nikde nikdo, skály si načervenale svítily v letním lese, vonícím smůlou. Nůž jsme přirozeně neměli, roztrhli jsme proto rukama šišku na dva kusy a zubama odtrhávali voskovaný papír obalu. Pojídali jsme to voňavě vyuzené maso s jalovcem na lavičce u skály, o které jsem se až několik let později dozvěděl, že se jmenuje Kelchsteinwächter (Strážce Kalicha).

V černých oblecích a s naleštěnými polobotkami jsme tam – sedící v jehličí, s mastnými prsty – působili jako turisté z konce 19. století. Nebo jako horští blázni...

Pohled na skupinu skal Kelchsteine

Kalichy

Z centra Oybina je to přesně kilometr; příjemnou cestou zvanou *Bürgeralle* (Alej občanů), vedoucí mírným borovým lesem, sem dojde snad i ten nejlínější návštěvník z lázeňské cukrárny na křižovatce, aby mu trochu v břiše slehnul Quarkkuchen, lahodný tvarohový koláč. Pomalu se třeba i s veletlustým břichem projde okolo lázeňského parku s rybníčky a lesem okolo Jubilejní věže přijde do oblasti *Rosensteinů*, skalních věží zbarvených, jak již název napovídá, do růžova. Cesta bývá v těchto místech i za nejhoršího počasí plná výletníků či sportujících lesních běžců. Jde si klidně jemným lesem, a tu najednou prochází mezi dvěma skalami – jakýmisi kamennými vraty. Tomuto místu se říká *Waldtor* (Lesní brána), vysoká a mezi horolezci známá skála nalevo je *Waldtorwächter* (Strážce Lesní brány). Dále začínají čnět z lesů skalní bloky, krajina zhrubne krásou kamene. Skály a skalky nejrůznějších barev a tvarů, les tu připomíná pohádkové království z jiných světů, kdesi daleko od domova. Koho by napadlo, že do Hrádku je to odsud vzdušnou čarou jen nějakých pět kilometrů.

Bürgeralle přijde po chvíli na konec malého údolíčka, kde ji z obou stran obklíčí nápadně načervenalé skály palicovitého tvaru – *Kelchsteiny*! Napravo je mohutný blok Strážce Kalicha (*Kelchsteinwächter*); vlevo uprostřed pak úžasná skála, která místu dala jméno – *Kelchstein* (Kalich) – jedna z nejpitoresknějších skal zdejších hor. Podobná poháru či snad ještě i mohutné houbě, hoví si obrovská narůžovělá palice na úzké stopce. Stejně jako u jiných pískovcových skal je možné na ní pozorovat vrstvy postupně ukládaných mořských sedimentů, zbarvených zde oxidy železa do charakteristické růžové a místy až temně rudé barvy. Spodní část skály je tvořena méně pevným kamenem, který nedokázal odolávat povětrnostním vlivům tak dobře jako tvrdší horní díl a výsledkem práce deště, mrazu a větru je opravdu podivuhodný kalichovitý tvar celého útvaru.

Kelchstein patří k nejznámějším přírodním památkám Žitavských hor a je také jedním ze symbolů zdejšího horolezeckého sportu, dokonce tak velkého významu, že si skalní palici, omotanou lezeckým lanem a doplněnou o berkovský znak dvou zkřížených ostrví, zvolil za svoje logo zdejší horolezecký spolek Kelschsteiner, jehož jméno by se do češtiny dalo snad přeložit jako Kališník, nicméně bez onoho pro nás Čechy citelného husitského nádechu.

Ze všech stran silně převislá skalní palice lákala odnepaměti všechny ty, kteří touží překonávat zemskou přitažlivost a velké uspokojení nacházejí na vrcholech nepřístupných skal. Právě ty výrazný a barevný Kalich lákal ještě dávno předtím, než se vůbec v Žitavských horách objevili první horolezci. Je dochován údaj, že již roku 1785 vystoupili na vrchol skály dřevorubci, kteří poté na jednu z borovic na temeni skály připevnili tabulku se svými jmény. Stejně jako při jiných podobných prvovýstupech si ovšem s velkou pravděpodobností pomohli kmenem stromu, který na skálu skáceli, a vylezli nahoru po větvích.

O prvním sportovním výstupu na Kalich je možné hovořit až na počátku 20. století: 3. září 1911 vylezli na vrchol po severozápadní straně skály Willy Walter, K. Kunath a B. Vogler – horolezci z klubu AKV Dresden. Lezení to tehdy ovšem ještě nebylo čistě sportovní v dnešním slova smyslu; neboť i tentokrát byl k dobytí skály použit kmen blízko stojícího stromu. Navíc v místech, kde lezci přeskakovali do stěny, vytesali do skály pár umělých chytů a stupínků, které jsou ještě dnes lehce patrné. Kelchstein je stále horolezeckým oříškem a v době dřevního vybavení a těžkých okovaných lezeckých škrpálů byl výstup na něj bez umělých pomůcek zjevně nereálný. Průstup Novou cestou, která dnes vystupuje spolu se všemi dalšími cestami společně odspodu a zhruba v polovině palice se od ostatních oddělí a traverzuje doprava, odkud pak šikmo míří k vrcholu, se podařil až 8. dubna 1923, ovšem opět částečně s použitím poblíž stojícího stromu. Muselo to být kdysi opravdu těžké lezení, staří dobyvatelé Kelschsteinu se snažili ve stěně jistit, jak jen to šlo, a skálu postupně protloukli řadou kruhů, nýtů a háků.

Ukazuje se, že nebýt pomoci okolních stromů, umělých chytů a hromady železných skob, nebyl by v dobách před druhou světovou válkou Kelchstein vůbec dobyt; tak těžký je na něj výstup. Saské horolezce ovšem záhy po vylezení Nové cesty potkalo zvláštní neštěstí – roku 1924 přišla do Žitavských hor přírodní tragédie v podobě mniškové kalamity, které padly za oběť všechny stromy v širokém dalekém okolí. Kelschstein se vyloupl z lesa a osaměle stál na velké mýtině. Na více jak dvacet let se proto cesty na jeho vrchol uzavřely.

Až po druhé světové válce – 26. června 1946 – byla Siegfriedem Schreiberem a Helmutem Brücknerem čistě horolezecky vylezena tzv. *Stará cesta*, odpojující se ve stěně od již přelezené Nové cesty a za skalní hranou mířící úžlabím nahoru na vrchol. A byla to asi opravdu dřičská práce, na kterou si málokdo další troufnul; druhý výstup za prvolezci podnikl až o tři roky poté Lothar Kepler s druhy. Dochoval se popis, jak byla Stará cesta záhy po prvovýstupu vylezena tehdy ani ne dvacetiletými oybinskými bratry Heinzem a Wernerem Keilovými. Po skončení války propadli lásce ke zdejším horám a jejich skalám a Kelchstein – kultovní skálu zdejších lezců – obcházeli s touhou po výstupu se starým konopným lanem od žitavského provazníka a velkými hasičskými karabinami. Častokrát na ní viděli sedět horolezce, kteří ji zdolali s umělými pomůckami; až nakonec jednoho pátečního odpoledne 19. srpna 1949 sami

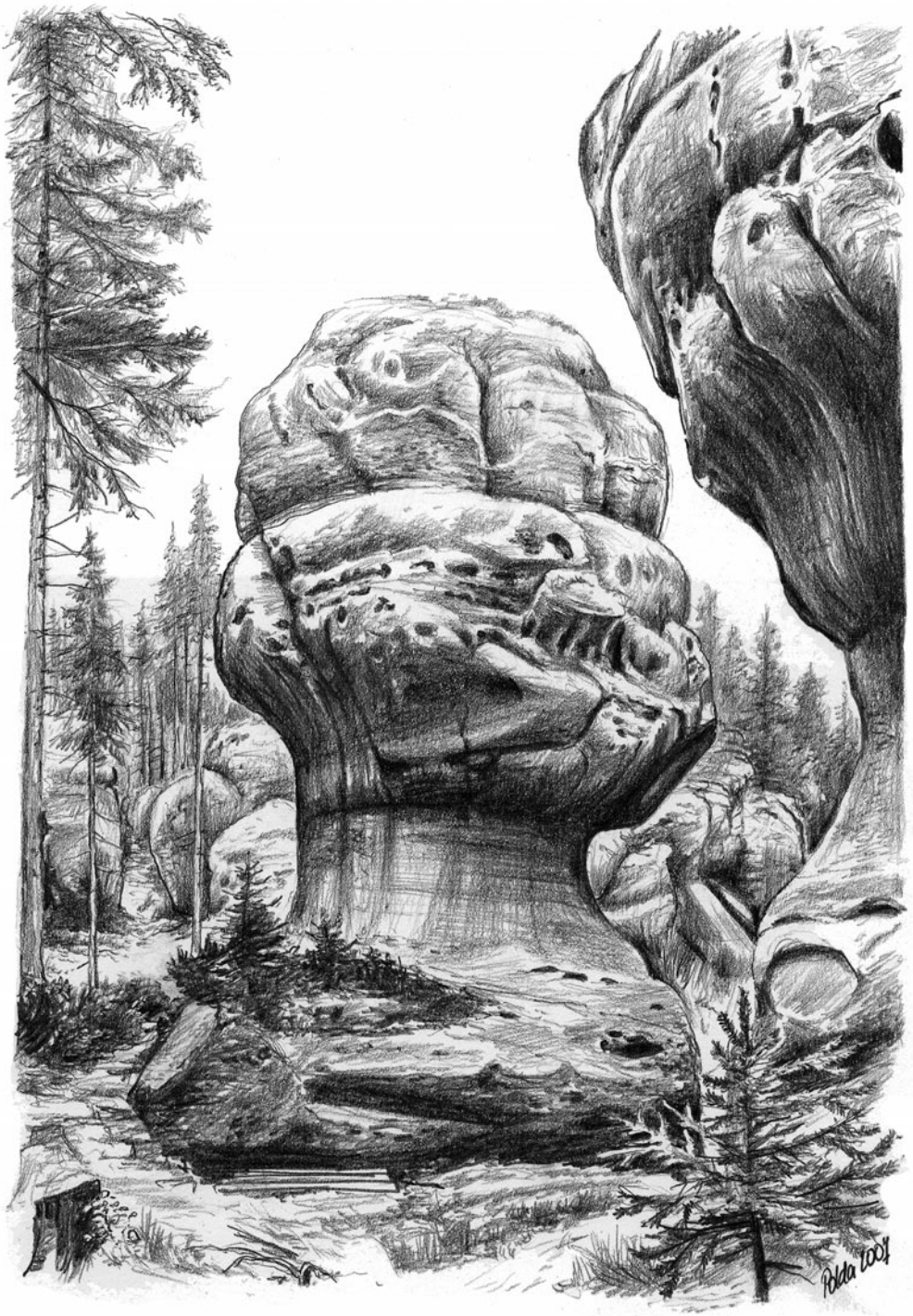

Skalní útvar Kalich je horolezeckým symbolem Žitavských hor

zkusili štěstí. Přes nedostatek zkušeností se dostali poměrně vysoko, ale náročnou cestu nebyli s to dokončit, a na skále tak nechali po lezecku „viset pytel". Vrátili se sem ovšem již druhého dne, ale protože tehdy se ještě dělalo i v sobotu, zbyl jim k dalším pokusům jen krásný letní večer. Hlavní duší očekávaného výstupu byl Werner Keil, který měl již cestu vcelku promyšlenu; bratr Heinz byl druhým vůdcem skupiny, kterou tvořili ještě Werner Naumann a Alfred Blaschke, jenž měl jako jediný z nich nějaké zkušeností s lezením, a to ještě v české části hor. Ve skále byla již řada kruhů, instalovaných staršími lezci, takže průstup prvolezce Heinze Keila byl ve vyšší části stěny spolehlivě jištěn. Dostal se až k tzv. Vaně ve stěně na severní straně skály, ale na další pokusy bylo již příliš šero. Keilovi se ale nevzdávali, cestou nocí domů do oybinských chaloupek se celá skupina domluvila hned na druhý den, brzy na 6. hodinu ranní. Werner Naumann se ovšem nakonec omluvil, a tak v nedělním ránu stáli v 7 hodin pod skálou jen oba Keilovi s Blaschkem. Prvolezcem byl opět Heinz Keil, při prvním pokusu sice ještě spadnul, ale poté byl již bezpečně vrchol dobyt; celá skupina se na něj nakonec postavila přesně deset minut po deváté.

Z bratrů Keilových se vylezením Kalicha stali praví horolezci, kteří poté dobyli nejen řadu vrcholů Žitavských hor, ale i skalních věží v Saském Švýcarsku. A dobré je vědět, že na svoje cesty do skal a lezecké vybavení si v chudých poválečných časech vydělávali podivuhodným způsobem: na tehdy oblíbených promítáních diapozitivů o krajině zpívali horské písně a zajišťovali transport hostů na vrch Oybin.

V květnu 1950 vylezli bratři Keilovi společně s přítelem Erichem Prausem poprvé sportovně *Novou cestu*; byli to právě oni a jim podobní, kdo v těch letech otevřel pomyslnou bránu lezců ke Kelchsteinu, a již zlezenými cestami začali stále více stoupat další a další horolezci. Jakkoliv bylo a dodnes je horolezecké dobytí Kelchsteinu tuze náročným podnikem, lezců opravdu rychle přibývalo. A byla mezi nimi jména, na která se dodnes vzpomíná: významným sportovcem a k tomu ještě i velkým taškářem byl například Georg Hilse z Olbersdorfu, který vystoupil na Kalich více jak šedesátkrát, jednou dokonce se zavázanýma očima. Jednoho dne však udělal věc, na kterou se v Žitavských horách opravdu nezapomnělo a která se dostala až do literatury. V dobrém obleku a s kufrem se vmíchal do skupiny elegantně oblečených výletníků, kteří v Oybině trávili dovolenou a za cíl příjemné procházky si zvolili právě Kelchstein. Všichni včetně přestrojeného Hilseho stáli pod skálou a zasvěceně rokovali o horolezcích a o tom, jak je možné skálu vylézt. Hilse čertovsky navrhl, že na skálu vyleze, když mu dají za každý metr úspěšné cesty vzhůru jednu marku, východoněmeckou pochopitelně. Výletníci při pohledu na dobře ustrojeného chlapíka s kufrem, který zcela zjevně nemohl nikdy nikam vylézt, nadšeně a v dovolenkovém rozmaru souhlasili. Jaké asi muselo být jejich překvapení, když protřelý taškář otevřel svůj kufr, vyndal z něj lezecké náčiní a lano

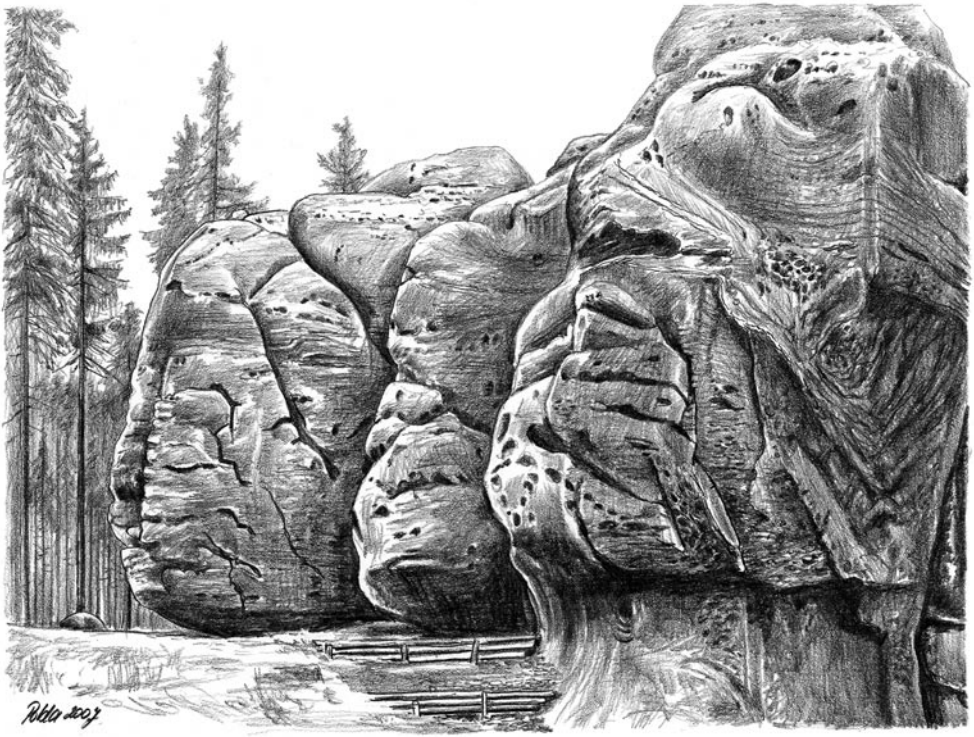

Skála Strážce Kalicha poněkud připomíná vytesané hlavy

a naskočil do *Staré cesty*. Vylezl ji bryskně a od zkoprnělých výletníků hned po slanění zkasíroval více než 30 marek.

V současné době vedou na vrchol Kalicha prakticky stále jen ony dvě historické cesty: *Stará* a *Nová*. *Stará cesta*, poprvé zlezená roku 1946, má ještě dvě varianty – jedna je nazvaná Podzimní (*Herbstvariente*) a vylezli ji v září 1962 Horst Umlauf a E. Schmidt. Druhá se jmenuje Schody (*Treppe*) a zlezená byla až v srpnu 1982 lezci Thomasem Meierem, Gunterem Heymannem, Dieterem Donathem a Berndem Franzem. Nová cesta byla sportovně vylezena bratry Keilovými a E. Prausem v roce 1950 a má jedinou variantu, pojmenovanou lakonicky Varianta (*Variante*), kterou zlezl Hans-Joachim Stolz a K. Fischer. Více cest na Kalich prozatím nevede a lze jen stěží odhadovat, jestli někdy v budoucnu někdo další z odvážných lezců překoná ještě nějakým novým způsobem ze všech stran převislou skalní palici.

Podstatně více možností pro horolezce ale skýtá vedlejší skála Strážce Kalicha (*Kelchsteinwächter*). Tvoří jej sice stejná narůžovělá až bordó skála, ovšem ta je mnohonásobně větší než samotný Kelch. Zdálky připomíná tento útvar tak trochu tváře amerických prezidentů v Mount Rushmore v Jižní Dakotě, kamenné hlavy narovnané jedna vedle druhé. Uvnitř je ovšem celý ten

takřka čtvercový skalní blok rozčtvrcen úzkými puklinami ve tvaru pravidelného kříže na čtyři samostatné bloky, z nichž každý je ještě o něco větší než blízký Kalich.

Strážce Kalicha je půvabnou skálou, lákající lezce stejně jako její slavnější chráněnec v sousedství. Nejstarší z cest na ni byla vylezena okolo roku 1910 dnes již neznámými lezci vcelku lehkým *Severním komínem*. A poté skála na čtyřicet let osaměla; byl to opět Heinz Keil s druhy, kdo na ni v červnu 1951 vystoupal jednoduchou *Jihozápadní cestou*. Řada prvovýstupů ze všech stran pak přibyla dílem saských lezců v plodných letech 1956 a 1957. V červenci 1959 byla Horstem Friedmannem, Horstem Haufem a známým šprýmařem Georgem Hilsem vylezena těžká Protěžová cesta (*Edelweissweg*), pojmenovaná podle obrazu ušlechtilé alpské květiny vytesaného u nástupu do stěny. Pozornost horolezců se ke skále vrátila v 80. letech 20. století, kdy zde byly vylezeny některé další těžší prvovýstupy. Nejnovější prvovýstup vytvořil Michael Urban v květnu 1992 a nazval jej *Extra breit* (Extra široký); celkem tak dnes vede na vrchol Strážce Kalicha dvacet čtyři cest různé obtížnosti.

Nepokoušel jsem se nikdy vylézt ani jednou z nich, a ani se pokoušet nebudu; stál jsem vždy jen tiše pod skálou s vytesanou protěží, několikrát s řadou lidí a chlebníky plnými turistických svačin a termosek s grogy. Nikdy však nezapomenu na ojedinělou první návštěvu, kdy jsem Kelchsteiny spatřil; na chmurnou náladu, která se zde ve stínu načervenalých skal a ve vůni lužického salámu rozplynula. Je to už dávno, ale tu chvíli si budu pro její podivuhodnou ojedinělost navždy pamatovat.

Není to až tak dávno, ale zdá se, že zimy jsou od té doby čím dál tím mírnější. Tehdy, ještě před nějakými deseti lety, stačilo pár dní na konci listopadu a celé Lužické hory, notně utahané a uzívané z té hnědošedé nálady, pokorně zapadly pod bílou peřinu, sladce usnuly a ani nedutaly. Vločky padaly do lesů, na skály, do polí. Sněhopád se nedal zastavit. Po pár dnech vytrvalého sněžení přišlo konečně to, co po nich přijít má. V noci vykoukly na modré obloze hvězdy a pak přišel mrazivý modrý den. Den, kdy je vše už od časného rána ztuhlé a vymydlené. Sluníčko vychází kdesi v dálce nad sesterskými Jizerskými horami a v brzkém dopoledni je již vysoko nad údolím Nisy. Sníh křupá pod podrážkami pohorek a na okrajích lesů jsou zmrzlé a do sněhových hábitů oblečené keře se stále rudými plody šípků a hlohů. Když z nich sesypu sníh, jsou stále ještě krásně lesklé a čerstvé. Přijde ale ještě pár dní plískanic, mrazů a oblev a zůstanou z nich jen černé, scvrklé bobule.

V takovém zlatém dni jsme se tehdy časně zrána vydali od zamrzlé Kristýny k Scharfensteinu. Přijeli jsme jedním z prvních, poloprázdných a přetopených vlaků na hrádecké nádraží, kde pár lidem, kteří odjížděli za svými cíli, šla pára od pusy. Nikde nikdo. Jen já a dívka v huňaté čepici se severským vzorem dvou jelínků tančících na modrém nebi mezi vločkami. Skandinávský dojem měl být dokonalý. Jezero královny Kristýny zamrzlo a pokryl je poprašek čerstvého sněhu. Stačilo odhrnout rukavicí pár hrstí sněhu a vyleštit ledové okénko do zamrzlých podvodních světů. Jedli jsme po ránu rybičky z plechovky, chroupali cibuli, kousali do namrzlé kostky másla a zapíjeli to šťávou z červené řepy – jako praví Severané kdesi v mrazu u finských jezer. Bylo nedělní ráno a zdálo se, že Hrádek ještě spí. Bezvětří, jen z komínů domků na samém zadním okraji Loučné stoupal kouř přímo k modrému nebi, končícímu svým zlatým okrajem kdesi v namrzlých špičkách stromů bez listí.

Šlapali jsme pak do nitra Žitavských hor, skrze Hartavu a pak lesem nad Eichgraben, po tichých silničkách, kde za celou dobu přejelo jen pár aut. Lesy byly úplně panenské, po poslední sněžné vánici tam ležela nová vrstva prachového sněhu. Zapadali jsme do něj na středověké Gablerstrasse čili Jablonské cestě po kotníky a každý jeden krok tu působil námahu jako tři normální. V Jizerských horách tou dobou už nepochybně stovky lyžařů vystupovaly ze svých aut a autobusů, patlaly úzké lyže vosky a pak se freneticky vrhaly do bílých stop a strkaly se hůlkami. Ale tady nahoře v Lužických horách byl úplný klid, rušený v hustém smrkovém lese jen občasným pípnutím ptáčků, kteří se rozhodli přežít zde jinak nepříliš drsnou lužickou zimu a teď toho možná litovali. V posledních letech sice přišla lyžařská móda i sem a běžkařské stopy jsou i tu pečlivě upravovány pro stále rostoucí počet sportovců v barevných oblečcích, kteří zrána vyrážejí do lesů, ale oproti jizerskému šílenství je tu stále snesitelně. Tehdy, před pár lety, kdy byly česko-saské hranice průchodné pouze na oficiálních přechodech, byl ovšem v lesích mezi Lückendorfem a Oybinem úplný, až strašidelný klid. Nejsilnějším pocitem v lesích byla samota.

I když jsme jimi kráčeli ve dvou, cítili jsme se při prošlapávání cesty závějemi jako někde v opuštěných krajinách, kde je k lidem na několik dní cesty. Zbytnělou samotu v bílých lesích tehdy narušovalo jen pravidelné vypísknutí píšťaly lokomotivy Zvonečkové dráhy, vezoucí pár časně vstávajících turistů nahoru na Oybin.

Náš cíl byl mystický Scharfenstein – snad nejslavnější skála saské strany hor, starší bratr české Popovy skály. A já jsem udělal na cestě k němu to co už tolikrát: nakukal jsem dívce, že ta mystická skála leží vlastně jen kousek od Hrádku, za rohem v lese; stačí pár závějí suchou nohou přeskočit a kochat se romantickým výhledem. Stoupali jsme ale namáhavě pustými hvozdy, brodili se závějemi a já se snažil říkat cosi v tom smyslu, že už tam opravdu budeme. Jenže cesta od Kristýny k Scharfensteinu je za vlády mocné zimy opravdu téměř křížovou poutí. Navzdory mrazu jsme po ní kráčeli celí uřícení. A skála nikde, lesy byly čím dál tím stejnější a my unavenější. Pomalá cesta do kopce a v závějích nás už dost vyčerpala a přišla chvíle, které nastávají při dlouhých, namáhavých pochodech – v mysli se nám zrodila myšlenka na návrat bez dosažení cíle. Jen pryč od nedosažitelné skály, pryč z vymrzlých lesů. Hezky zpátky k lidem, jejich teplým čajům a koláčkům.

Když již byly myšlenky nejčernější a chuť na teplé koláčky nejsilnější, průsek se rozestoupil a před námi se najednou objevil mohutný pískovcový kužel – Scharfenstein! Vystoupali jsme na něj z posledních sil po namrzlých schůdkách a žebřících. Mystická hora z pískovce nezklamala: pohled do romantického oybinského údolí i na české lesy a kopce nám rychle vrátil sílu do nohou a v myslích proměnil pouť k Scharfensteinu z nesmyslné otročiny na smysluplnou zábavu. Celí rozdovádění jsme se zapsali do vrcholové knihy a běželi mezi skalami k boudě na Töpferu, kde se pak před sestupem k lidem zahřívali skořicovým čajem.

Od té doby chodívám v zimě oněch šest kilometrů z Kristýny na vyhlídku téměř každoročně. Pěkně až z Hrádku, od řeky Nisy, táhnu horami na návštěvu ke starému známému Scharfensteinu. Říkám mu přátelsky Šarfík, jako spolehlivému parťákovi.

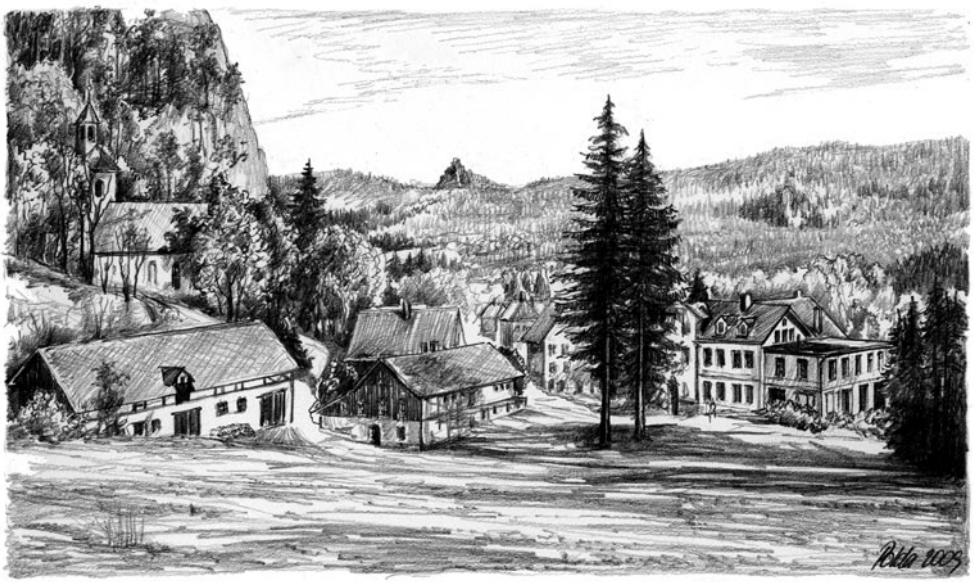

Výrazná špice Scharfensteinu ční nad domky oybinských klimatických lázní

Scharfenstein a dvě Skalní ulice

Scharfenstein čili po česku Ostrý kámen je 45 metrů vysoká pyramida z nebývale tvrdého pískovce. Stojí v nadmořské výšce 569 m na hřebeni východně od Oybina, v místě, kde kdysi pronikly puklinami v pískovci vyvřelé horniny, které tu později zvětraly a zmizely. Pískovcový suk Scharfensteinu byl mocnější než všechny okolní pískovce, a působením žhoucích vulkanických hornin se navíc jeho stěny ještě zpevnily, a tak později odolával povětrnostním podmínkám podstatně lépe.

Ještě dnes se je možné setkat s tím, že staří turisté a ještě starší vlastivědy nazývají Scharfenstein Matterhornem Žitavských hor; to pro jeho tvarovou podobnost se slavným švýcarským vrcholem nad Zermattem. Výrazný Ostrý kámen také ční vysoko nad lesy s obdobnou mohutností a je dobře viditelný jak z Oybina a jeho nejbližšího okolí, tak z Hrádecka. Snad úplně nejimpozantnější je Scharfenstein při pohledu ze silnice pod hrádeckým vodojemem – holá skála vystupuje mezi zalesněnými kopci a působí neuvěřitelně mohutně, až přízračně.

Vlastivědné prameny uvádějí, že skála, lépe snad rovnou hora Scharfenstein je jako jeden z nejstarších pojmenovaných skalních útvarů okolo Oybina připomínána písemně již v roce 1709! V 19. století se výrazná kuželovitá věž stala předmětem zájmu romantiků. Nejdříve ji prý objevili malíři Caspar David Friedrich a Carl Gustav Carus. Ti v první polovině tohoto století velebili na svých obrazech zadumanou náladu ruin kláštera na nedalekém oybinském kopci a zabloudili snad při hledání rozervaných skalních motivů a divokých lesů až na hřeben se skálou. Existuje teorie, že nikoliv na Hvozdu, jak se nejčastěji udává ve vlastivědách, ale právě na vrcholu Scharfensteinu vznikl onen námět pro slavný Friedrichův obraz Kříž v horách, který je jako tzv. Děčínský oltář dnes vystaven v drážďanském Zwingeru. Pravdu dnes zjistit nelehko, osobně mi skálu na obraze nepřipomíná ani vrcholek Hvozdu ani temeno Scharfensteinu.

Po malířích sem přicházeli už první turisté, říkali si tehdy spíše milovníci přírody, přírodomilci, po německu Naturfreunde. V letech 1850 až 1887 jich prý na těžce přístupný vrchol skály vystoupaly celé desítky a vlastivěda obzvlášť

zdůrazňuje, že mezi nimi byly i ženy! Na tom by dnes nebylo nic tak úplně divného, ale musíme si uvědomit, že na skálu se v těch dobách lezlo pouze horolezeckými cestami a navíc – tehdejší ženské oblečení nebylo na takové podniky zrovna ideální. Výstup na Scharfenstein tedy musel být před půldruhým stoletím pro něžné pohlaví, oblečené do sukní s volánky, výkonem hodným naší úcty.

Čisté sportovní lezení se ale v 19. století ještě příliš nenosilo. Šlo tehdy hlavně o to dostat se na skálu, pokochat se výhledem a o svém výkonu pak napsat básně, nebo alespoň vyprávět druhým turistům při dobrém jídle a pití v nejbližším horském šenku. Doba přála spíše rozhlednám a zabezpečeným vyhlídkám pro široké turistické vrstvy včetně kulaťoučkých pánů v oblecích a s klobouky cylindry a dam v širokých sukních a s paraplíčky. Nepřístupný či těžko dosažitelný vrchol Scharfensteinu proto nezapadal do představ starodávných turistů, a proto do jeho šedivého pískovce vysekal již roku 1859 jistý pan Seidel první umělé stupy. Opravdové železné schodiště na sebe nechalo pak chvíli čekat. Instaloval je zde roku 1887 žitavský turistický spolek Globus, který také zabezpečil vrcholovou plošinu zábradlím a vztyčil na ní korouhvičku – slavné znamení přemožení skály, které od té doby v různých podobách shlíží na celou centrální část Lužických hor. První korouhvička byla na vrcholu vysvěcena 29. června 1887 a staré prameny uvádějí, že byla ze dřeva. Vydržela přesto dlouho, snad až čtyřicet let. Protože až v květnu 1927 psali v *Oberlausitzer Heimatzeitung* čili Hornolužických domácích novinách, že: *„Na vrcholu Scharfensteinu byla na popud pana Görlicha umístěna spolkem Globus nová korouhvička. Již v předválečných časech tu byla umístěna podobná ze dřeva. Nyní korunuje Scharfenstein zhruba sedm metrů vysoká tyč z třídílné železné roury. Sama korouhev s písmeny V. G. Z. (Verein Globus Zittau) je metr vysoká a drží v rovnováze díky pozlacené kuličce. Čtyři světové strany jsou rovněž vyznačeny pozlacenými písmeny, jejichž třpyt je pozorovatelný téměř odevšad.“*

Předválečná železná korouhvička musela být také opravdu bytelná, neboť vydržela na dešti a sněhu celých 67 let. Značně omšelá časem byla pak sejmuta a nahrazena novou korouhví. Ta je vyrobena z nerezového materiálu, s pozlacenou růžicí, nesoucí podobné nápisy jako její předchůdkyně. Dílo, vyrobené firmou *Kupferschmiede und Heiztechnik Zittau GmbH* (Měditepectví a tepelná technika Žitava, s. r. o.), nesoucí ještě jména J. Ullrich a W. Niederlein, bylo na vyhlídce vztyčeno při 1. scharfensteinském svátku dne 19. června 1993 Horským spolkem z Oybina, jehož iniciály G. V. O (Gebirgsverein Oybin) dnes zaslouženě nese pozlacený železný praporek společně s letopočtem 1993 a znakem Oybina – dvěma zkříženými ostrvemi.

Rozhled je ze Scharfensteinu náramný, tamní vyhlídka patří k vůbec nejlepším v celé východní části Lužických hor. Při pohledu k severu je možné spatřit skály na blízkém Töpferu, severozápadním směrem leží mohutný skalnatý kopec Ameisenberg. Na západě lze spatřit bábovce podobnou kupu

s ruinami hradu a kláštera na Oybině, při jejímž úpatí se choulí kostelík a domky stejnojmenných lázní. Dále za Oybinem je dominantní rozložitý Jonsberg a vlevo od něj pak trojúhelníková Luž – královna celých hor. Vedle ní jsou dobře viditelné kopce na české straně hor – Pěnkavčí vrch a Plešivec. Pokud se otočíme na jihozápad, uvidíme vysoko v lukách na hřebeni osadu Hain, patřící dnes k Oybinu, a nad ní masiv mohutného Hvozdu, dekorovaný věží rozhledny. Na jihu je poblíž vyhlídky vidět *Grosse Felsengasse* (Velká skalní ulice), geologicky pozoruhodný útvar. Na jihozápadě se ve větší vzdálenosti zdvihají jako mohutná hradba Ještědské hory s dominantou špičatého Ještědu a kousek vlevo od nich pak bližší Popova skála, vládkyně české části Pískovcových hor. A zbývá upřít zrak na východ – tím směrem leží v údolí Hrádek nad Nisou a nad ním se zdvihají jizerskohorské kopce, uzavírající v dálce horizont.

K vrcholové vyhlídce na Scharfensteinu vedou schodiště skrze skalní rozsedlinu

Z obou stran hřebene vedou k Scharfensteinu dvě cesty, procházející romantickými průrvami, nazývanými *Grosse Felsengasse* a *Kleine Felsengasse* (Malá skalní ulice). Velká skalní ulice se nachází jižně od Scharfensteinu na vrcholu kopce označovaného v mapách jako *Brand* (Spáleniště) a její menší sestřička je pak na opačné straně – severněji od vrcholu, na *Louisenhöhe* (Luisina výšina). Obě skalní ulice byly přírodou vytvořeny úplně stejně jako řada podobných průlomů ve zdejších skalách. A to tak, že do pukliny vzniklé ve starších pískovcových masivech se natlačily vyvřelé horniny. Žhavé vyvřeliny na dotyku roztavily pískovce a značně je zpevnily. Působením povětrnostních vlivů později vyvřeliny zvětraly a z horních částí puklin zmizely, ovšem zpevněný pískovec vydržel a činí tak dnes nad původními puklinami jako dlouhá průrva – skalní ulice.

Pískovcové stěny Velké skalní ulice působí díky její délce nesmírně impozantně

Grosse Felsengasse začíná na okraji lückendorfských luk zajímavým místem zvaným *Muschelsaal* (Mušlový sál). Tento zvláštní název pochází z dob, kdy byla zdejší turistika ještě v plenkách a libovala si v romantických, tajemných jménech. Ve skutečnosti zde žádné mušle nejsou, pouze zvláštní, silou přírody formované zvrásnění v pískovci, kdy v kameni narušeném zvětráváním zůstaly vlnky z pevnějšího pískovce promíseného barevnými sloučeninami železa.

Za *Muschelsaalem* začíná sama Velká skalní ulice se svými dvěma kamennými stěnami – pravá je vyšší a mohutnější, levá je menší a prostoupená průrvami, skrze které je možné shlížet dolů do oybinského údolí.

Na této straně je také známý *Alpengrat* či *Alpiner Grat* (Alpský hřeben), do údolí se řítící ostrý hřbítek z pískovce, na kterém byla před několika lety zřízena tzv. železná cesta, dlouhá 96 m a překonávající převýšení 64 metrů. Společně s klettersteigem na Nonnenfelsen představuje ve zdejších horách malou sestřičku slavných alpských ferrat.

V samotné Velké skalní ulici či těsně při ní je několik zajímavých skalních útvarů a lezeckých věží. Nejznámější je asi *Mönchkanzel* (Mnišská kazatelna), zobrazovaná na řadě fotografií a pohlednic, či *Taube* (Holub) – nesmírně věrný své živé předloze nafouknutého holuba se vztyčenou hlavičkou. Spíše mezi horolezci známé jsou útvary: *Satanskopf* (Satanova hlava) se šestnácti výstupovými cestami, *Wetterhaube* se sedmi cestami, *Osterturm* (Velikonoční věž), dostupná deseti cestami, *Enzianer Turm* (Hořcová věž), vylezená poprvé roku 1933 a přístupná dnes celkem jedenácti cestami, či *Nadel* (Jehla), dosažitelná třemi cestami i jedním přeskokem ze sousední skály a poprvé dobytá v létě 1921 Walterem Deckwartsem s druhy. Další lezecké skály jsou zde svými jmény spojeny s oybinskými celestýny, jejichž klášter býval na dohled přes údolí. Najdeme tu tak skály *Oberer Mönch* (Horní mnich) a *Unterer Mönch* (Dolní mnich), mezi nimiž prochází vrstevnicová Korseltova cesta, dále pak *Mönchswand* (Zeď mnichů) a konečně pak *Abt* (Opat), nacházející se až na severním okraji Skalní ulice.

Malá skalní ulice je – co se délky týče – pouze zlomkem toho, co člověk může najít v její velké sousedce. Ve skalách je tu romantická vyhlídka *Oybinaussicht* (Výhled na Oybin), z níž je sice velmi podobný výhled jako ze Scharfensteinu, ale která je umístěna přímo mezi skalami. Skalní ulice ale kousek za vyhlídkou končí u *Gnomenwand* (Stěny trpaslíků). Pouze více k severu se z ní dochovaly zbytky v podobě dvou velmi známých lezeckých věží *Onkel und Tante* (Strýc a teta) a *Ernst-Schulze-Stein* (Kámen Ernsta Schulzeho), pojmenovaný po zdejším průkopníku horolezectví, který jej také s druhy jako první roku 1910 dobyl. Zbytek pískovcových zdí v Malé skalní ulici sežral čas, ten neúmorný kamenožrout, který za pár milionů let polkne obě skalní ulice i slavný Scharfenstein!

Samota při putování je zvláštní, člověk vnímá mnohem více věcí, každé zapraskání větvičky v lese, každé houknutí sovy i lokomotivy Zvonečkové dráhy, která se stala mojí věrnou společnicí, ať jsem byl v horách kdekoliv. Nezapomenu na osamělou procházku po zasněžených ruinách hradu a kláštera na Oybině. V tom dni měly všechny fotografie olověný nádech a cestičky jsem si v půlmetrových závějích prošlapával dlouhé minuty. Jako kdybych tehdy vstoupil do dávných časů, kdy hrad opustil poslední mnich celestýn. Přítomnost jiných lidí by takový zážitek nepochybně zkalila.

Samota přináší i prostor k návratu do vlastní minulosti. Pokusil jsem se rozpomenout, kdy jsem vlastně tuto krajinu navštívil úplně poprvé. Teď nemyslím cachtání v Nise pod betonovou lávkou u Kerbrovky v Chotyni, kam jsem zajížděl za svým dědem Aloisem, nebo dětské dny na Kristýně, ale opravdovou turistiku – chození a poznávání hor. Našel jsem nedávno ve svých krabicích jakýsi cyklostylovaný lísteček s propozicemi Lužické padesátky z roku 1988 a vrátila se mi hned do mysli vůně párků a čaje v hrádecké školní družině. Ano, tehdy jsem poprvé byl v Lužických horách jako turista. Před očima mi vyvstává ten krásný pocit, který jsem měl z poznávání – všechny buky vtroušené ve

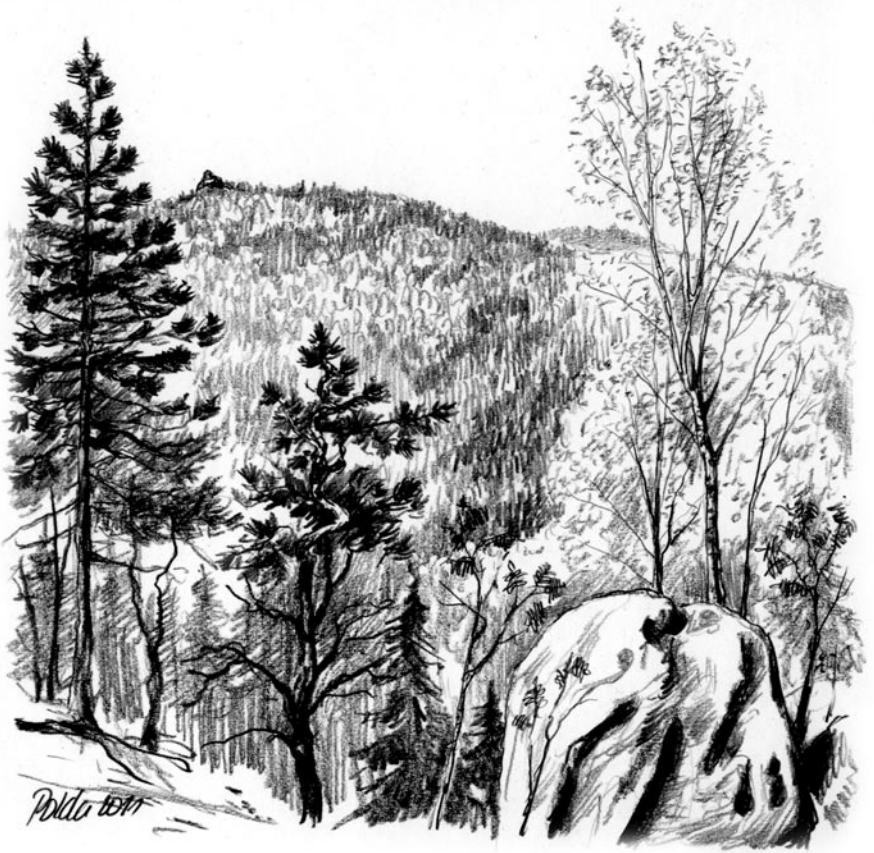

Popova skála – dominanta české části hor
v některých pohledech překvapí svojí až velehorskou mohutností

smrkových a borových porostech u Tobiášovy borovice, všechny modříny pod Popovkou, ty všechny stromy svítily tehdy neskutečně svěží zelení, bylo jaro a já byl poprvé nadšeným turistou s nezatíženou myslí, kterou fascinovaly ze všeho nejvíce průsvitné bukové listy.

Překrásné pro mne bylo i objevování Horní Lužice deset let poté. Nejvíce se mi na ní líbilo, jak si tamní krajina uchovala velkou část svojí dávné tváře – nejen všechny ty jabloňové aleje, pasoucí se zvířata a krásně opravené historické domy, v nichž, na rozdíl od řady starých chalup u nás, žijí lidé celoročně, ale i starobylé vesnické hostince s půvabnou atmosférou, kvašené okurky s koprem, voňavá řeznictví a pekařství na návsích a gondolové rybníčky, kde si lze v prkenných boudách půjčit loďku i zakoupit žejdlík pro obveselení. Zamiloval jsem se svého času do starých obrázků české části Lužických hor a v Horní Lužici je pak nacházel žijící. To je na této krajině snad ze všeho nejúžasnější, jedna strana hranice je zrcadlem minulosti hor na straně druhé...

Povídání o skalách v kopcích mezi Hrádkem, Jablonným a Žitavou vznikalo od roku 2006. Léta jsem sám chodíval do lesů a vesnic na celé dny, na dlouhé večery, několikrát jsem putoval celou noc podél řeky Nisy, v ranní mlze, kdy se krajina probouzí do růžové barvy. Obklopil jsem se také desítkami knih. S pocitem fascinace, ale i určité obavy o budoucnost šustění starobylostí vonícího papíru jsem si sehnal i několik elektronických verzí kdysi naprosto nedostupných historických knih. Člověk si jimi může listovat v podvečerním domácím klidu připojen na servery kdesi v amerických či německých knihovnách.

Na konci krásné pouti

Do lužického podhůří dorazil podzim brzy; daleko je najednou vidět z návrší nad Hrádkem. Pohledem může člověk objímat špičaté věže žitavských kostelů, armády větrných elektráren na zelených hřebenech i dýmající věže turówského energokomplexu. Jenže s chladnějšími dny, dalekými výhledy a rostoucím počtem fialových vřesů na zápraží chaloupek německých sousedů přichází také melancholické nálady. Objeví se na mých cestách Lužickými horami zcela spolehlivě každé září. Po divokém a horkém létě mám vždy pocit, že nemohu jinak, než žít v duchu starodávných poutníků – téměř o hladu a v jedněch šatech jít a jít, očima se vpíjet do obzoru, těšit se na to, co přijde, a zapomínat na věci minulé. Vyhýbám se v těch časech hostincům a balím si ke svačině tmavé chleby se sýrem a malou lahvičku červeného vína na žízeň poutníkovu. Chci měřit cesty nohama a shodit trochu přebytečného sádlíčka, mysl očistit v krásnu pohledů, srovnat myšlenky a nacházet odpovědi na otázky, při jejichž vznesení jsem v letním dusnu tápal. Je to ale vždy stejná hra – pomine říjen a s ním i melancholie a poutnické touhy, zmizí v listopadových mlhách a chladných deštích, spolehlivě odlétnou s podzimním listím.

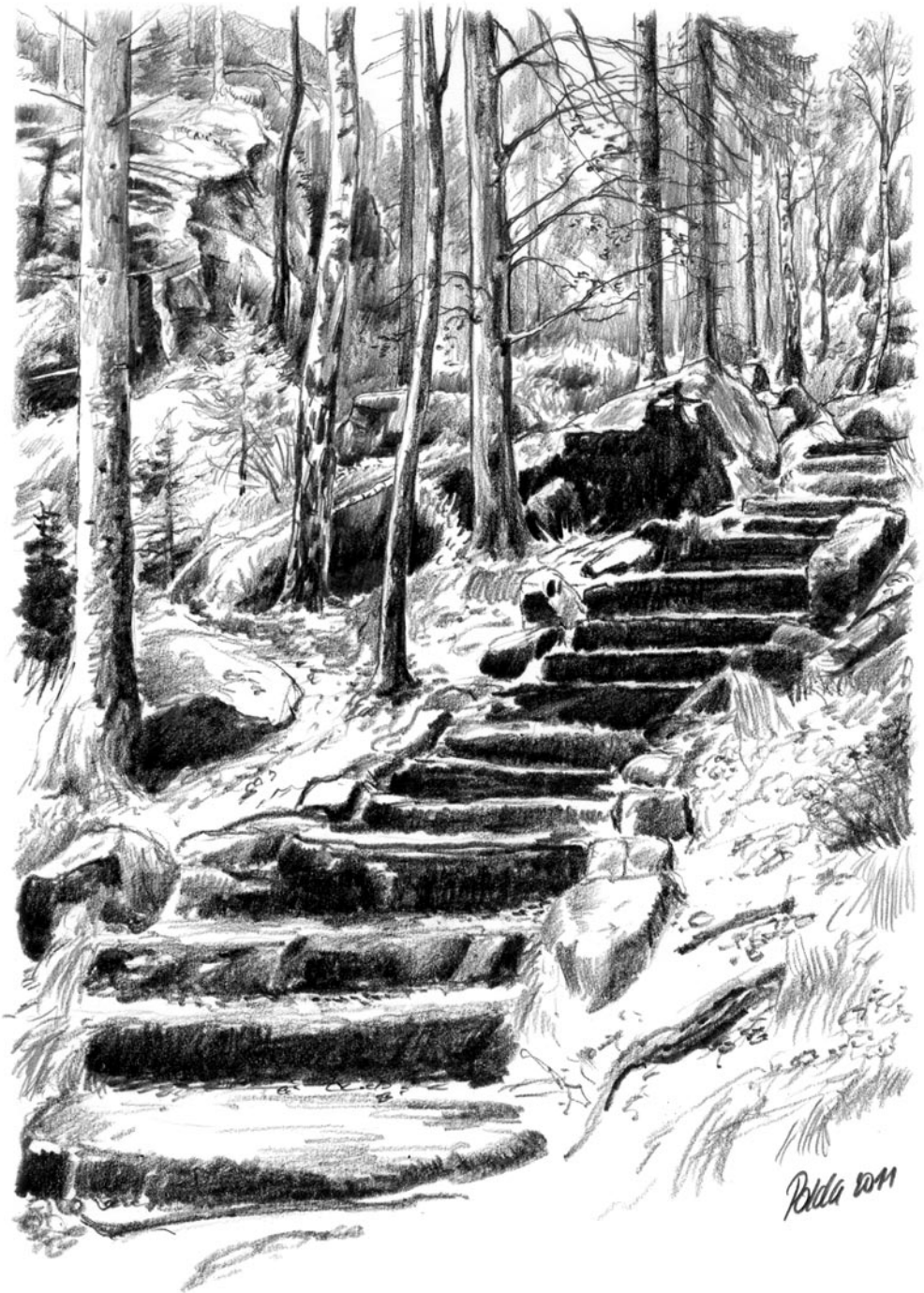

Kamenné schůdky pod Velkou skalní ulicí.
Stoupání a klesání je nejčastější činností poutníků po Žitavských horách.

Letos je to ale jiné; v krajině skal jsem došel na konec, naposledy o ní píši, přišel závěr celého povídání. Po léta jsem se tudy – díky zájmu a velkorysosti města Hrádku nad Nisou – systematicky procházel, fotografoval zdejší pískovcové věže, kostelíky, podstávkové chalupy i křížky a milníky u cest; v Čechách více křížků a v Sasku zase více milníků. A každý měsíc jsem po několik let čtenáře měsíčníku *HRÁDECKO* zásoboval informacemi o jednotlivých zajímavých místech i zápisky s pocity, které jsem na nich či z nich měl. Postupně tak byly popsány téměř všechny skály, které jsou v lesích na obou stranách hranice mezi Dolním Sedlem a horou Luží. U mnoha z nich jsem uváděl – vím, trochu nudně, ale podle mne nutně – i seznamy nejzajímavějších výstupových cest, jména horolezců a občas i veselé lezecké historky. Kamarád Ferdyš pak k mým textům kreslil jednu skálu za druhou; když si dneska ty stovky stránek s jednotlivými kresbami prohlížím, připadá mi, jako bych se ocitl v kamenném království, z něhož není úniku. Ještě štěstí, že původní plány sepsat jakýsi ilustrovaný seznam zdejších skal rychle vzaly za své a v jednotlivých pokračováních se začaly objevovat i hradní zříceniny, staré cesty, lesní cesty a turistické chaty – ozdoba celých hor. Zrodilo se tak objemné dílo, které rozsahem nemá v Lužických horách obdoby. Když listuji těmi stovkami stránek o krajině nad Hrádkem a Žitavou, říkám si, bez sebemenšího pocitu pýchy, že podrobněji snad nikdy nikdo tento kousek země nedostal šanci prochodit a hned nato popsat.

Z cest po Hrádecku a Žitavsku jsem si odnesl spoustu zážitků a krásných pohledů. Vybavují se mi dodnes velmi přesně v jakémsi kaleidoskopu barevných střípků. Velké postní plátno s nejdůležitějšími příběhy lidstva v žitavském kostelíku sv. Kříže, na kost promrzlá krajina na Trojmezí v bezsněžném únoru, kdy země každým krokem zvoní, sytě slunečná barva kvasnicového piva v hostinci *Alte Schmiede* u české hranice v Lückendorfu, kde jsou na zdech napsána velká moudra; sáhnutí na starobylé kameny dávné cesty nalezené pod hrádeckým náměstím, večerní průvod zpívajících mnichů s pochodněmi v ruinách oybinského klášterního kostela, zvláštní parfém ušlechtilé staroby v kapli svaté Barbory na Grabštejně i děs, s nímž jsem hleděl do tváře odporné kamenné smrtce na hřbitově v Hainewalde, která hlásala: *Haec ultima rerum linea* čili Toto je poslední cíl všech věcí... Ten poslední zážitek byl jeden z nejsilnějších; jel jsem se před dokončením celého textu ještě jednou podívat na hřbitůvek k tajemnému místu posledního odpočinku pánů z rodu Kanitz-Kyaw. Hrobka při restaurování v roce 2007 vydala zcela nečekaně neznámé prostory a v nich rakev pána Christopha Ernsta von Gersdorf (†1667). A co více – nešlo o ledasjakou rakev – je celá pomalována obrázky s náměty parků, krajin a symbolickými obrazy vztahujícími se k životu lidskému. Síla minulosti tady rezonuje, takových míst v podhůří opravdu moc není. Stál jsem pak na hřbitově u překrásné památky na minulost a při pohledu na všechny ty lebky a anděly na pozadí lužickohorských kopců jsem si říkal, že pro konec mojí pouti po

zdejších horách je to trochu morbidní, ale asi velmi patřičné místo. Hainewalde – ves, kde se čas alespoň trochu zpomalil v dobách, které ještě uctívaly pravidlo, že rytmus lidského života nesmí být v rozporu s rytmem, v němž žije celá zdejší krajina, se starými zámky, rozsáhlými loukami a poli a hrobkou, která ve své výzdobě skrývá vše, co bývalo ještě před časem důležité. Je dobře sem čas od času zajet; přestože tomu tajemnému kódu rozumím jen z malinké zčásti, hovoří ke mně s velikou naléhavostí. Celá léta mých cest po zdejším podhůří mne přesvědčila o tom, jak moc se naše doba vzdálila kořenům našich životů. Přestáváme věřit jednoduchým věcem. Z našeho každodenního světa jsme vytěsnili nejen dobré duchy, ale taky smrtku s kosou stojící za postelí ve světnici, nedělní klid a odpočinek, ale i brambory a mrkev na políčku za domkem. Po staletí jsme byli fascinováni jedinečnou barevností oltářů a fresek v kostelíčcích, protože jsme vždy od listopadu do dubna koukali jen do monotónní šedi a hnědi zdejších luk, polí a houštin; dneska jsme zmateni a znaveni přehršlí barev a kmitajících obrazovek, až z toho místo zdejšího pískovce stavíme z pestrého kamení z druhého konce světa. Naivně doufáme, že nikoliv z tkaní látek, dřiny v polích a výroby strojů, ale jen z ukazování památek budeme žít a že prosperita už nemusí přijít z naší práce a smysluplného využívání krajiny, ale jen z nějakých virtuální dotací, na které vydělá někdo daleko za třemi obzory. Na naší straně hranice člověk příliš v loukách neuvidí ovci či kozu a králíky vozíme zmražené odněkud ze zámoří. Stačí se podívat do šklebící se smrtky na hainewaldské hrobce a tam je odpověď na naši dobu a na to, co nás může potkat, když si to včas neuvědomíme. Je to tvrdé poznání, ale člověk k němu asi opravdu potřebuje oněch pět let a tisíc kilometrů nachozených po lesích, mezi skalami a podstávkovými chalupami v česky i německy hovořící krajině Lužických a Žitavských hor...

Marek Řeháček, psáno v letech 2006 až 2020

Kvočna na Töpferu – jeden z důkazů tvůrčí síly přírody